
Bojko BUČAR, Anton GRIZOLD*

SVET V NENEHNEM PRIMEŽU VARNOSTNE DILEME: UPORABA SILE ALI GROŽNJE Z NJO V LUČI PONOVRNEGA GEOSTRATEŠKEGA ZAOSTROVANJA**1

Povzetek. Članek prispeva razpravam o varnosti v mednarodnih odnosih s tem, da predstavi konceptualni in zgodovinski kontekst procesov in pojavov v današnji mednarodni skupnosti. Najprej s pomočjo zgodovinske in kavzalne analize pojasni pojavne oblike razreševanja varnostne dileme skozi dosednji razvoj mednarodnih odnosov in mednarodne skupnosti. V drugem delu dogajanja v mednarodni skupnosti osmisli teoretično, vsebinsko opredeli t. i. varnostno dilemo kot strukturno prvine razvoja družbe, države in mednarodnega sistema, s poudarkom na varnostni dilemi posameznih akterjev. Na koncu obravnava izzive sodobne varnosti v mednarodnem sistemu in izzive, s katerimi se sooča Slovenija.

Ključni pojmi: varnost, mednarodna varnost, varnostna dilema, nova svetovna ureditev.

UVOD

Namen zastavljene analize v članku je odgovor na raziskovalna vprašanja, ki se nanašajo na zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti v današnjih geopolitičnih in geostrateških razmerah: 1.) Zakaj je t. i. varnostna dilema strukturna prvine družbenega razvoja in razvoja mednarodnih odnosov od davne preteklosti do danes? 2.) Kateri poglobitvi vzroki pogojujejo sedanjo dinamiko in erozijo

* Dr. Bojko Bučar, zaslužni profesor, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija;
Dr. Anton Grizold, zaslužni profesor, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

** Izvirni znanstveni članek.
DOI: 10.51936/tip.62.3.475

¹ Članek je nastal kot rezultat raziskovalnega dela v okviru programske skupine P5-0177 (Slovenija in njeni akterji v mednarodnih odnosih in evropskih integracijah) in programske skupine P5-0206 Obramboslovje (Mednarodna in regionalna varnost).

obstoječe ter nastajanje nove svetovne ureditve? 3.) Kakšna bi bila ustrezna razrešitev t. i. varnostne dileme sveta v luči ponovnega geopolitičnega in geostrateškega zaostrovanja v mednarodnih odnosih? 4.) Kako odgovarja mlada slovenska država na varnostno dilemo?

Cilj zastavljene analize je podati celostni pregled zapletenega pojava zagotavljanja varnosti skozi zgodovinsko perspektivo spreminjajoče se varnostne paradigme sveta. Znanstveni prispevek analize zasledujemo z uporabo celostnega in sistemskega pristopa pri obravnavi zapletene narave pojava sodobne varnosti (na individualni, nacionalni, regionalni in globalni ravni) ter v tem okviru obravnave uporabe sile in grožnje z njo kot instrumenta države od prvih teritorialnih politično organiziranih družbenih skupnosti, pojava sodobne nacionalne države v 17. stoletju in (post)moderne države po koncu hladne vojne (1989/90). Celosten, holistični pristop umanjka v večini akademskih del, ki se ukvarjajo s (trdo) varnostjo v mednarodnih odnosih. V tem smislu to delo predstavlja dobrodošlo novost za študente in strokovnjake s področja mednarodne varnosti.²

Intervenirajočo variablo zastavljene analize predstavlja (prevladujoče konfliktna) narava mednarodnega varnostnega okolja, ki je pogojena prav s problemom konstantne varnostne dileme države in mednarodnega sistema skozi dosedanje zgodovino. Zastavljeni raziskovalni pristop omogoča ne le celostno obravnavo in razumevanje poglobitvenih vzrokov dinamike spreminjanja mednarodne ureditve (regionalne in globalne) po 2. svetovni vojni, temveč tudi zunanjih pojavnih oblik kulturno-civilizacijsko pogojenega bistva pojava varnostne dileme (npr. geopolitično, geostrateško in geoekonomsko tekmovanje in zaostrovanje med različnimi akterji mednarodnih odnosov), ki se izraža prav v ureničenju lastnih potreb, želja in interesov bodisi z uporabo sile ali grožnje z njo bodisi s spoštovanjem skupnih pravil, ki omejujejo voljo posameznih držav in drugih akterjev ter zagotavljajo skupno dobro v mednarodnih odnosih oziroma v celotnem svetu.

Metodološko je delo zastavljeno tako, da najprej obravnava dejstva in trende, ki so se in se dogajajo z varnostnega vidika v mednarodni skupnosti, nato pa teoretično osmisli dogajanje na področju varnosti v sodobnem svetu.

Varnost je že od vsega začetka človeštva posebna vrednota, ki je zagotavljala nekakšen prvi pogoj za druge vrednote. Najprej so jo zagotavljale človeške združbe, zdaj bi rekli plemena, pozneje pa so to funkcijo prevzele države, ki so zagotavljale varnost navznoter in navzven. Po drugi svetovni vojni, ki je do takrat povzročila največje razdejanje v zgodovini človeštva, so snovalci novega reda – ob krilatici »nikoli več« – zasnovali izpopolnjen sistem (mednarodne)

² Kot ugotavlja Buzan (1991, 7–12), obstaja več razlogov, ki odvrčajo raziskovalce od uporabe celostnega pristopa pri raziskovanju in razumevanju pojava sodobne varnosti. Med temi razlogi so poglaviti predvsem trije: a) zapletena narava pojava sodobne varnosti, b) prevladujoča konfliktna narava mednarodnega varnostnega okolja po 2. svetovni vojni ter c) nekonstruktivno nasprotovanje med realistično in idealistično šolo pri obravnavi konceptov moči in miru namesto sodelovanja pri oblikovanju koncepta varnosti.

varnosti. Predviden je bil sistem kolektivne varnosti, ki naj bi jo zagotavljal Varnostni svet (VS) Združenih narodov (ZN). Vzporedno s tem so sledili procesi v smeri ekonomskega razvoja, večanja blagostanja, skrbi za človekove pravice idr. Tudi ta prizadevanja in politike so bili v podporni funkciji mednarodne varnosti. Npr. trgovina naj bi poleg koristi za vse preprečevala izbruh spopadov, ki se ne bi več splačali, sodelovanje med državami pa bi krepilo zaupanje. Finančne institucije naj bi preprečevale tiste ekonomske vzroke, ki so pripomogli k izbruhu 1. in 2. svetovne vojne. Razvoj človekovih pravic je bil zgodovinski odgovor na njihovo grobo in sistematično kršenje, ki so ga povzročali evropski fašistični in nacistični režimi ter azijski militarizem. Tudi te pravice so se sčasoma razvile v koncept človekove varnosti, ki je zajemal mir, pravico do izobraževanja, plačila za delo, prebivališča ipd., skratka dostojno življenje. V novejšem času se je pozornost usmerila na varovanje okolja, boj proti pandemijam, trgovino z belim blagom, terorizem, drogami in kar je še podobnih groženj človeštvu. Vrednoto, kot je varnost, lahko na kratko razložimo takole: če bi človeštvu grozila kataklizma – kakšen smisel bi imelo prizadevanje za izobraževanje, delo, družino itn., skratka za razvoj?

Toda varnost pri vsem tem še vedno spremljajo dileme, ki jih lahko zajamemo v pojmi, kot sta multilateralizem vs. suverenizem. Spomnimo se na starogrškega Tukidida, ki velja za prvega predhodnika realistov v preučevanju mednarodnih odnosov. V svojem delu o peloponeških vojnah nam razkrije še dandanes veljavne dileme (Mynott 2013). Atene in Šparta sta bili v stari Grčiji rivalski državi. Atene so imele močnejšo mornarico, Šparta pa kopensko vojsko. Zaradi svoje varnosti so Atene zgradile pribl. 6 km dolgo obzidje do svojih dveh luk, ki bi ščitilo oskrbovalno pot od пристanišč do mesta, s čimer bi si zagotovili oskrbo v primeru obleganja. Šparta je temu nasprotovala; ker pa ni bila uspešna, je za-devo tolmačila, kot da se Atene pripravljajo na vojno. Zato se je na vojno začela pripravljati tudi sama. Do vojne je sicer res prišlo šele kasneje zaradi imperialnih ambicij obeh polisov, toda obe strani sta že bili pripravljeni nanjo. V modernem jeziku lahko ugotavljamo, da varnost enega na račun drugega ne more biti dolgoročna varnost. Varnost mora biti za vse. V helsinškem procesu v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so s tem uspele male, nevtralne in neuvrščene (NN) države, ki so bile nesorazmerno zaslužne za nastanek Helsinške sklepne listine, ki je botrovala poznejši evropski varnostni arhitekturi. V procesu omejevanja jedrskega oboroževanja pa so to upoštevale tudi Sovjetska zveza (SZ) in Združene države Amerike (ZDA). Lahko bi rekli, da je bila varnost pred vsem. Zdi se, da temu ni več tako. Dandanes so se razmere spremenile, evropska varnostna arhitektura se je sesula v prah in na potrebo po varnosti vseh spominjata kvečjemu Rusija in Kitajska (nekaj tudi svetovni jug).

So pa še druge dileme glede varnosti. Najlažje jih ponazorimo s krilatico: »Ali proizvajati maslo ali topove?« Ljudje se bodo človeško odločali za blagostanje, ne za vojno. Funkcija države pa je, da poleg blagostanja skrbi tudi za varnost prav tega blagostanja. Podobna dilema se pojavlja pri vprašanju, »ali gospodarski ali

vzdržni razvoj». Tu se bodo politiki z omejenim mandatom in gospodarstveniki z željo po dobičku hitro poenotili za prvo, nekateri, predvsem nevladniki pa za drugo opcijo. Pa gre za varnost in odgovornost tako za današnji kot za prihodnji čas. Omejenost naravnih virov bo človeško civilizacijo prisilila v globoko preobrazbo. Na mednarodni ravni je trajnostni razvoj splošno priznan kot nuja – ne le med strokovnjaki, temveč tudi v političnih krogih. A znotraj posameznih držav pogosto prevladajo interesi kratkoročne varnosti in gospodarske rasti, kar trajnostne pristope potiska v ozadje. Nazadnje moramo omeniti še migracije, ki so imanentne človeški zgodovini. Danes so pretežno rezultat oboroženih spopadov in tudi razlik v družbenem blagostanju. Na multilateralni ravni je zaščita človekovih pravic v osnovi urejena, znotraj imigracijskih držav pa nastajajo problemi. Že države sprejemajo ukrepe za varnost svojih državljanov – ne glede na svoje mednarodne obveze –, kar pa se določenim segmentom v politični družbi ne zdi zadostno. Suverenisti zahtevajo varnost pred multilateralizmom, globalizacijo in njihovimi posledicami. Povedano drugače, človekove pravice trčijo ob varnostne zahteve.

POVOJNA SVETOVNA UREDITEV

Že med 2. svetovno vojno so zmagovalci načrtovali nov povojni mednarodni sistem, ki bi udeležil maksimo »nikoli več«. Vodilno vlogo so nedvomno imele ZDA, zato se povojno obdobje dostikrat pojmuje kot *Pax Americana*. Sistem je bil institucionaliziran in neinstitutionaliziran, predvsem skozi politike, ter se je sčasoma dopolnjeval in razvijal. Temeljni dokument je postala Ustanovna listina (UL) ZN, ki je prepovedovala uporabo oborožene sile in grožnjo z njo vsem državam, članicam in nečlanicam novoustanovljene Organizacije Združenih narodov (OZN). Predvidevala pa je tudi številna sredstva mirnega reševanja sporov, ki so nujen pogoj, da se spori ne rešujejo z oboroženo silo.

Prvenstveno odgovoren za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti, torej za kolektivno varnost, je postal VS.³ V VS pa ne velja ena država en glas, saj so si zmagovalke 2. svetovne vojne zagotovile posebno pravico pri odločanju (sistem veta). Zato zaradi izbruha hladne vojne nekje ob koncu 40. let predvideni sistem kolektivne varnosti ni mogel delovati, ker je potreboval soglasnost stalnih članic VS.⁴ Za svetovni mir in varnost sta skrbeli obe supersili, ZDA in SZ, ki pa sta dopuščali in včasih tudi povzročili številne intervencije oz. lokalne spopade v svetu. Z začetkom menjave političnih režimov v Vzhodni Evropi (čemer je kasneje sledil razpad vzhodnega bloka in SZ) se je zdelo, da je nastopilo novo obdobje v mednarodni skupnosti. Ko je Irak okupiral Kuvajt in si ga priključil kot svojo provinco, je VS sprejel resoluciji 660 in 678 (1990), na osnovi katerih je v začetku leta 1991 skupina držav pod vodstvom ZDA vojaško intervenirala in znova

³ Z zelo omejenim mandatom tudi Generalna skupščina (GS) ZN.

⁴ V literaturi kot izjemo, ki potrjuje pravilo, nekateri avtorji, sicer dokaj neprepričljivo, navajajo delovanje v korejski vojni leta 1950 (res. VS 82 in 83) ter v Kongu leta 1963.

vzpostavila neodvisno državo Kuvajt. Takratni predsednik ZDA George Herbert Walker Bush je imel svoj govor, ki so ga poimenovali »Nova svetovna ureditev«; med drugim je dejal:

Sedaj lahko vidimo, da se poraja nov svet. Svet, v katerem je zelo realna možnost nove svetovne ureditve ... svetovna ureditev, v kateri načela pravičnosti in poštene igre ... ščitijo šibke pred močnimi. Svet, v katerem so Združeni narodi, osvobojeni hladnovojnega pat položaja, pripravljeni izpolniti zgodovinsko vizijo svojih ustanoviteljev. Svet, v katerem najdeta svoboda in spoštovanje človekovih pravic svoj dom v vseh nacijah. (Bush 1991)

Delovanju kolektivne varnosti lahko dodamo še res. VS 940 (1994), ki je omogočila vojaško intervencijo v Haiti ter Bosno in Hercegovino, kjer je Severno-atlantsko zavezništvo (NATO) z avtorizacijo VS sprožil operacijo vsiljevanja miru, kar je posledično leta 1995 z Daytonskim mirovnim sporazumom končalo vojno v tej državi.

Politični razvoj tistega časa (v letu 1990 združitev Nemčije in podpis Pariške listine za novo Evropo, ki je formalno končala hladno vojno, leta 1991 uradna razpustitev Varšavskega pakta, razkroj SZ itn.) so mnogi videli kot zmago liberalne demokracije in svobodnega trga v svetu. Simbolično nam o tem govori razvpito delo, ki je dogajanja tolmačilo kot konec zgodovine v človeškem razvoju, ki naj bi že dosegel svojo najvišjo stopnjo (Fukuyama 1992). Idila je trajala slabo desetletje.

Vzporedno s sistemom zagotavljanja miru in varnosti, ko oboroženi konflikti že enkrat izbruhnejo, pa so se snovalci povojne ureditve posvetili tudi ekonomskemu vprašanju. Zaradi varnosti je bilo treba nasloviti ekonomske vzroke, ki so pomembno prispevali tako 1. kot 2. svetovni vojni. Po 2. svetovni vojni so zato vzporedno z OZN razvili t.i. brettonwoodski sistem, ki ga lahko štejemo v t.i. »družino ZN«.⁵ Osnovne naloge naj bi bile razvojna pomoč, pomoč pri izrednih proračunskih deficitih in preprečevanje valutnih nihanj. Že v začetku 70. let so ZDA sicer odstopile od vezave dolarja na zlato, vendar so se države še uspele dogovoriti o stabilnosti valutnih razmerij in dolarju kot rezervni valuti. Pomemben je bil dogovor o trgovini (GATT), ki je predvideval postopno odpravo carin in drugih necarinskih omejitev, torej težnjo po svobodni trgovini. Trgovina, od katere naj bi vsi imeli koristi, naj bi tudi zagotavljala, da se nobena vojna ne bi več splačala. Se je pa svetovna ekonomska ureditev vseskozi dograjevala glede na vedno nove izzive.⁶ Sistem je funkcioniral kljub nenehnim pritožbam predvsem

⁵ Leta 1945 so najprej ustanovili Mednarodno banko za obnovo in razvoj (IBRD) in Mednarodni monetarni sklad (IMF). Leta 1948 je nastal Splošni sporazum o tarifah in trgovini (GATT), ki ga je leta 1995 nadomestila Svetovna trgovinska organizacija skupaj z aneksom Trgovinski vidiki pravic intelektualne lastnine (TRIPS) ter Splošnim sporazumom o trgovini in storitvah (GATS).

⁶ K razvoju svetovne gospodarske ureditve moramo prišteti še leta 1956 ustanovljeno Mednarodno finančno korporacijo (IFC) in leta 1960 Mednarodno razvojno združenje (IDA). Slednje skupaj z IBRD tvori t.i. Svetovno banko. Leta 1966 je bil ustanovljen še Mednarodni center za poravnavo investicijskih

dežel v razvoju, da je finančna pomoč preveč ideološko pogojena. V finančnih institucijah pri odločanju namreč ne velja ena država en glas, ampak velja sistem ponderiranih glasov (glede na finančni vložek v institucijo). Posledično imajo večino pri odločanju razvite (bogate) države, predvsem ZDA.

V okviru povojne ureditve se je razvila še ena politika, povezana z varnostjo: zaščita človekovih pravic. Pri tem je pomembno vlogo opravila GS ZN. Razvoj politike lahko spremljamo od sprejetja Univerzalne deklaracije o človekovih pravicah leta 1948 do ustanovitve Sveta za človekove pravice leta 2006 – številni so si obetali, da bo, poleg varnosti (VS) in sodelovanja (ECOSOC), le-ta postal tretji steber delovanja znotraj OZN. Nekje v 70. letih, po zloglasnem puču v Čilu in samozažigom budističnih duhovnikov v Vietnamu, se je postopoma utrjevalo prepričanje, da človekove pravice niso notranja zadeva držav, ampak izziv, s katerim se lahko ukvarjajo tudi ZN. V strokovnih krogih so se človekove pravice začele deliti na tri generacije: državljanske in politične, ekonomske in socialne ter solidarnostne.⁷ Med tretjo generacijo lahko med drugim prištejemo pravico do razvoja, miru in dandanes še do zdravega okolja. Po padcu berlinskega zidu je prišlo do koncepta človekove varnosti, ki ga v svojem poročilu leta 1991 navaja tudi UNDP – Razvojni program Združenih narodov (Vogrin et al. 2008). Zaradi strahot vojne v Bosni in Hercegovini ter v Ruandi pa se je razvila doktrina Odgovornost zaščititi (R2P), ko naj bi VS lahko avtoriziral uporabo sile za zaščito civilnega prebivalstva pred grozodejstvi lastne oblasti (UN 2004). Opažamo lahko, da je politika človekovih pravic začela najedati koncept suverenosti, ki se je sicer krepil od vestfalskega miru 1648 do 70. let prejšnjega stoletja. Še danes se večinoma govori le o eksterni in nič o interni samoodločbi, v političnem žargonu pa se skoraj tudi ne omenja več prepoved vmešavanja v notranje zadeve, kar sicer izhaja iz UL ZN. To številnim državam predstavlja problem.

EROZIJA SVETOVNE VARNOSTNE UREDITVE

Po padcu berlinskega zidu so medeni tedni svetovne ureditve trajali slabo desetletje. V začetku leta 1999 je prišlo do širitve zavezništva NATO, ki se nadaljuje do današnjega časa.⁸ Rusija je temu nasprotovala in se sklicevala, da so ZDA obljubile (bi to lahko bil enostranski pravni akt ali vsaj gentlemanski sporazum?), da se NATO ne bo širil proti vzhodu. ZDA so vsakršno takšno obljubo zanikale.⁹ Temeljni argument pri širitvi je bil, da so suverene države svobodne pri svoji izbiri, s kom ter kako se bodo povezovale, in Rusija pri tem ne more imeti besede. Vsaj prvi del argumenta načeloma drži. Pri tem pa se nikoli ni omenjalo, da so številne države morale sprejeti omejitve svojega delovanja, svoje

sporov (ICSID) ter leta 1988 Multilateralna agencija za naložbeno zavarovanje (MIGA). IBRD, IFC, IDA, ICSID in MIGA tvorijo t. i. »skupino Svetovne banke«.

⁷ Delitev posnema geslo francoske revolucije iz leta 1789: Svoboda, enakost, bratstvo.

⁸ NATO se je začasa hladne vojne od prvotnih 12 držav razširil na 16 držav. Po koncu hladne vojne do leta 2024 pa se je razširil na 32 držav. Pri tem niso upoštevane zavezniške in partnerske države.

⁹ Zanimiva je izjava Gorbačova, očeta transformacije SZ v Rusko federacijo, ko je po eni od širitve v intervjuju dejal, »da se ne gre zanesti na ameriške politike«. (Gorbačov 2009)

suverenosti, prav zaradi varnosti. Spomnimo se na Avstrijo, ki se je morala opredeliti za stalno nevtralnost in ima v Avstrijski državni pogodbi tako omejitve glede oboroževanja kot prepoved *Anschlussa*, tj. združitve z Nemčijo. Cipru so ob nastanku napisali ustavo in prepovedali *enosis*, tj. združitve z Grčijo. Eden novejših primerov je suverena država Bosna in Hercegovina, ki so ji z Daytonskim sporazumom predpisali ustavo, izumili pa so tudi funkcijo (mednarodnega) visokega predstavnika, ki kot nekakšen suveren lahko predpiše in ukinja zakone, razrešuje državne uradnike itn. Vse v imenu varnosti.

S tem pa se napetosti niso končale. Konec marca 1999 je zveza NATO delovala zunaj območja (*out of area*) in je začela bombardirati suvereno državo Zvezno republiko Jugoslavijo, da bi preprečila možni genocid Albancev na Kosovu. Šlo je za vojaško intervencijo brez avtorizacije VS, domnevno za humanitarno intervencijo. Pri tem pa se je zgodba razvijala naprej. Ob mednarodni upravi, ko ni prišlo do dogovora o statusu, je Kosovo leta 2008 razglasilo neodvisnost. Številne države so priznale novonastalo državo, ki se je sklicevala na pravico do samoodločbe, Srbija pa meni, da ji je bila kršena pravica do ozemelske nedotakljivosti. Zavedajoč se problematičnosti nastanka nove države in za pomiritev številnih držav, v katerih bi deli držav lahko dobili zagon pri odcepitvi, je v političnem opravičevanju zavladala teza, da gre za primer »*sui generis*« (posebne vrste), ki ni presedan za v prihodnje. Toda istega leta si je Gruzija želela z uporabo vojaške sile povrniti nadzor nad svojima dvema separatističnima provincama, kar pa ji je preprečila Rusija, ki je tam imela svojo vojaško mirovno misijo. Rezultat je bil, da sta Abhazija in Južna Osetija razglasili neodvisnost in Rusija ju je priznala kot suvereni neodvisni državi.¹⁰

Toda vrnimo se na začetek 21. stoletja. Septembra leta 2001 je teroristična organizacija Al Kajda napadla ZDA na njenem ozemlju. ZDA so sprožile vojno s terorizmom. Naslednje leto je predsednik ZDA sprejel Nacionalnovarnostno strategijo, ki je med drugim predvidevala, da ZDA ne bodo dopustile, da bi kakoli tuja sila izpodbila njeno globalno vojaško moč, razglasila namen širitve demokracije in človekovih pravic po svetu, še posebno v muslimanskem svetu in izrazila zavezanost mednarodnemu multilateralnemu sodelovanju. Toda ZDA so tudi jasno dale vedeti, da »po potrebi ne bodo oklevale delovati samostojno« za zaščito svojih nacionalnih interesov in varnosti. (National Security Strategy 2002)

Je pa vojna s terorizmom vpeljala novo prakso pri uporabi oborožene sile. ZDA so se sklicevale na staro obče mednarodnopravno načelo: če je grožnja neposredna, lahko po načelu nuje država uporabi silo na ozemlju druge države. Teroristi naj bi neprestano načrtovali napade nanjo in grožnja je s tem bila neposredna. Če država, na območju katere se nahajajo teroristi, ne more ali

¹⁰ Lahko bi našli še primer Krima, Donecka in Luganska, ki so razglasili neodvisnost od Ukrajine, vendar je razlika v tem, da jih je Rusija anektirala. Poslednji dve še za časa oboroženih spopadov skupaj z dvema drugima ukrajinskima provincama.

noče preprečiti tega delovanja, si ZDA jemljejo pravico samostojno oboroženo posredovati v taki državi. To je bilo vsaj precej ekstenzivno tolmačenje pravice do samoobrambe, toda večina držav je to molče sprejela. Nekatere države so to ameriško doktrino začele uporabljati in opravičevati svoja dejanja, npr. Indija do Pakistana, Turčija do Sirije in Iraka, Izrael do Libanona in Sirije itn. Najdlje je šel izraelski obrambni minister Israel Katz, ki je napade na cilje v Siriji komentiral »da služijo kot opozorilo za v prihodnje«. (Al Jazeera 8. 4. 2025)

Kam lahko pripelje tovrstno pojmovanje pravice do obrambe, nam kaže napad Izraela junija 2025 na jedrske objekte (raketna izstrelišča idr.) v Iranu. Iran je to razumel kot začetek vojne in odgovoril na napad; razvil se je oborožen spopad z nepredvidljivim koncem, nekakšna zračna vojna (kopenske sile še niso bile uporabljene). Ko je junija 1981 Izrael napadel in uničil Osirak, nedokončan iraški jedrski reaktor, sta to obsodila tako VS kot GS ZN.¹¹ VS je napad označil za flagrantno kršitev UL ZN in norm mednarodnega obnašanja, pozval Izrael, da se vzdrži tovrstnih napadov v prihodnje ter priznal Iraku pravico do miroljubne uporabe jedrske energije. GS pa je dejanje ocenila za agresijo. V spremenjenih razmerah v svetu česa takega ne moremo več pričakovati, res pa je, da je Izrael tokrat trdil, da je Iran le dneve oddaljen od obogatitve urana, ki bi omogočila izdelavo atomske bombe. Z balističnimi raketami bi Iran lahko napadel Izrael, ki mu je že večkrat napovedal uničenje. Izrael naj bi torej deloval v samoobrambi zaradi neposredne nevarnosti za svoj obstoj.¹² Izraelu so na pomoč prihitele ZDA kot svojemu zavezniku, ideološko pa so utemeljevale, da Iran ne sme priti do atomskega orožja. Iran je do takrat vseskozi ponavljal, da mu gre zgolj za miroljubno izkoriščanje jedrske energije.

Leta 2003 so ZDA – iz še dandanes neznanih oz. neprepričljivih vzrokov – napadle Irak brez avtorizacije VS.¹³ Leta 2011 je sledila invazija na Libijo, resda z avtorizacijo VS, da se zaščiti civilno prebivalstvo, toda države (ZDA, Francija in Združeno kraljestvo), ki so intervenirale, so mandat prekoračile in povzročile spremembo režima. Leta 2014 si je Rusija priključila Krim in leta 2022 je napadla Ukrajino, kar sicer v skladu s prepovedjo vodenja vojne ni razglasila za vojno, ampak za »posebno vojaško operacijo«. Pri tem je anektirala vsaj štiri ukrajinske oblasti (Lugansk, Doneck, Herson in Zaporožje).

V ZN velja staro pravilo, da okupacija ne dovoljuje prenosa suverenosti na okupatorja. Vendar so se tudi pri tem začele kazati razpoke. ZDA, ki so bile med avtoricami tega pravila (Stimsonova doktrina), so leta 2018 svoje veleposlaništvo preselile iz Tel Aviva v Jeruzalem, s čimer so priznale izraelsko aneksijo celotnega (tudi vzhodnega) Jeruzalema. Naslednje leto so priznale Golansko planoto kot del Izraela, četudi v ZN velja, da je to sirsko okupirano ozemlje od vojne

¹¹ Res. VS 487 (1981) in res. GS 36/27 (1981).

¹² Zadeva nekoliko spominja na utemeljevanje napada na Irak leta 2003, češ da ima orožje za množično uničevanje (kemijsko orožje) in lahko z njim vsak čas napade Evropo. Tega orožja niso nikoli našli.

¹³ Kljub sodelovanju Združenega kraljestva, Avstralije in Poljske velja prepričanje, da je šlo za solistično akcijo ZDA. (Fisher 2016)

1967. Ob tem so ZDA tudi menile, da izraelske naselbine na Zahodnem bregu niso v nasprotju z mednarodnim pravom (Levingston/Wainer 2019). V kontekstu Abrahamovih sporazumov je konec leta 2020 Maroko priznal Izrael kot suvereno državo, ZDA pa so Maroku priznale suverenost nad Zahodno Saharo. Slednjemu so se priključili Španija, Francija in Združeno kraljestvo, četudi je Zahodna Sahara v ZN na popisu nesamoupravnih ozemelj in velja Maroko kot okupacijska oblast. Po izraelski politiki do Gaze in Zahodnega brega kaže na to, da bi si Izrael želel priključiti obe zasedeni območji. Samo ugibamo lahko, ali ZDA mislijo resno s tem, da si povrnejo Panamski prekop in pridobijo Grenlandijo. Četudi določeni primeri niso okupacija, pa vendarle velja omeniti, kako si Kitajska prisvaja Južnokitajsko morje (ne glede na pravice sosednjih držav) ali kako si prisvajata podmorsko dno Turčija in Libija, tudi ne oziraje se na sosednje države.

Gospodarski ureditvi sveta se ne godi nič bolje. Krediti obstoječih institucij so pod nenehno kritiko, da o njih odločajo najrazvitejše bogate države, ki jih pogujejo s privatizacijo ali drugimi ideološkimi zahtevami.¹⁴ Zato in zaradi prevladujočega vpliva zahodnih držav v finančnih institucijah je Kitajska leta 2016 ustanovila Azijsko infrastrukturno investicijsko banko (AIIB) kot alternativo Svetovni banki in IMF.¹⁵ Številne države (ZDA, nekatere članice Evropske unije (EU) idr.) se zavzemajo za reformo Svetovne trgovinske organizacije (WTO), ki naj bi odgovorila na nove izzive v sodobnem svetu. S tem se pravzaprav strinja večina držav članic WTO, ker pa je za spremembo potreben konsenz vseh, ki imajo seveda različne interese, se pogajanja ne premaknejo z mrtve točke. Se je pa leta 2025 sesul eden najpomembnejših ciljev WTO, tj. liberalizacija trgovine oz. postopno zmanjševanje carinskih stopenj. ZDA s svojim deficitom v proračunu poskušajo med drugim reševati svoj deficit v blagovni menjavi. V ta namen sprožajo carinske vojne skoraj z vsemi državami in končanje teh vojn je težko napovedati. V WTO sicer obstaja mehanizem obveznega reševanja sporov, vendar so ZDA že leta 2019 z neimenovanjem svojih sodnikov v pritožbeni organ dejansko blokirale delovanje sistema. Zanašajo se na bilateralna pogajanja, pri čemer je moč v večini primerov nesimetrična.¹⁶ Zdi se, da je sistem svobodne

¹⁴ Omenimo samo, da npr. Nikaragva ni mogla dobiti kredita, ker ni omogočila svobodnih volitev, Venezuela in Iran pa nista mogla dobiti kredita celo za ukrepe proti pandemiji koronavirusne bolezni. Na vrhunskem srečanju držav BRICS junija 2025 v Braziliji je ruski zunanji minister Lavrov kritiziral prozahodno usmerjenost mednarodnih finančnih institucij. Navajal je, da sta Svetovna banka in IMF v zadnjih dveh letih finančno pomagali Ukrajini z višjimi vsotami kot vsem državam Afrike skupaj v istem obdobju. To gotovo odraža negativni sentiment številnih držav globalnega juga do obstoječih multilateralnih finančnih institucij.

¹⁵ Morda je predvidela dogajanja v prihodnosti, ko je npr. med trgovinskimi pogajanjmi ameriški predsednik Trump tvitnil, da bi Svetovna banka morala prenehati kreditirati Kitajsko. Svetovna banka se je takoj odzvala in izjavila, da so se krediti zmanjšali in se bodo v prihodnje še bolj (DW 7. 12. 2019).

¹⁶ ZDA so napovedale odpoved vseh pogodb, v katerih je predvideno obvezno reševanje sporov pred sodiščem ali arbitražo. Do takšnega reševanja sporov so zadržane tudi nekatere druge države. Dodaten problem je še nespoštovanje sodnih ali arbitražnih odločb. Spomnimo samo na Kitajsko in Južnokitajsko morje, Hrvaško in mejno arbitražo s Slovenijo, odnos ZDA do sodb Meddržavnega sodišča itn.

trgovine, potisne sile globalizacije, v zadnjih vzdihljajih, s tem pa tudi konkurenca na svetovnem trgu. Krepijo se protekcionizem, ovire v obliki carin, tehničnih in drugih standardov, deluje sistem subvencij, uvaja se unilateralne in sekundarne sankcije in kar je še podobnega. Lahko bi tudi ugotovili, da postaja kršitev pravil novo pravilo ter da smo v obdobju trgovinskih in tehnoloških vojn.

Zdi se, da so tudi človekove pravice v defenzivi. Po intervenciji v Libiji za zaščito civilistov, ko so države prekoračile mandat VS s spremembo režima, VS ni mogel več sprejeti ukrepov ne proti Siriji, ne proti Mjanmaru. Pri slednjem so celo ZDA menile, da gre za genocid nad Rohingji. Doktrina R2P je postala preteklost. O človekovi varnosti tudi ni več govora. Vse več držav se obrača k tradicionalnim verskim vrednotam, pa najsi gre za katoliške, pravoslavne ali muslimanske družbe. Ideologija »voke« je vse bolj pod udarom tradicionalistov. ZDA in Rusija ne sodelujeta več v Svetu za človekove pravice, skupaj s Kitajsko tudi ne v Mednarodnem kazenskem sodišču (MKS) in še bi lahko naštevali. ZDA celo uvajajo sankcije proti osebnosti MKS, kadar ti sprožajo postopke proti njenim državljanom ali zaveznikom.¹⁷

V tradiciji evropocentrizma smo se dotaknili le nekaterih izzivov, s katerimi se srečuje svet. Oboroženih spopadov je na svetu še veliko več. Samo v Afriki je vsaj 15 držav, v katerih divjajo oboroženi spopadi – z vsem, kar prinesejo s seboj. V vse spopade se vpletajo tudi tuje sile; če že ne gre za mednarodne spopade, so spopadi vsaj internacionalizirani. ZN oz. VS je večinoma nemočen, za kar celo dobronamerni kritiki včasih za vse nedelovanje ZN krivijo organizacijo samo. Toda spomnimo lahko na sodnika meddržavnega sodišča Jessupa, ki je nekoč zajedljivo menil: »Mednarodna organizacija je res lahko nekaj več kot seštevek njenih delov, toda, če spremenimo metaforo, ne smemo spregledati dreves, ko gledamo gozd.« (Jessup 1962) Države so odločevalke. Profesor Bahgat Korani iz Kaira je svojčas dejal: »Velikokrat povem svojim študentom, naj bodo manj idealistični v svojem dojemanju ZN. ZN niso institucija vesti, temveč institucija državnih interesov« (Howeidy 2017).

EROZIJA REGIONALNE VARNOSTNE UREDITVE

Kar se tiče svetovne varnosti, se moramo ozreti še na regionalno dogajanje po svetu. Iz Evrope sta izšli obe svetovni vojni in močno je bila udeležena tudi v hladni vojni. Da se ne bi ponovila zgodovina, se je že v 50. letih porodila ideja nekakšne varnosti za vse v Evropi, kar se je nato raztegnilo na območje od Vladivostoka do Vancouvra. Rezultat so dosegli leta 1975 s podpisom *Helsinške sklepne listine o varnosti in sodelovanju v Evropi*, nastale v okviru Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi (KVSE). Sodelovanje je nastalo leta 1972 in se je leta 1994 preimenovalo v Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi – OVSE.

¹⁷ Leta 2002 so ZDA sprejele tudi American Service-Members' Protection Act, ki je predvidel prenehanje pomoči državam, ki bi ameriške državljane predale MKS. Poleg tega pa zakon pooblašča uporabo oborožene sile za osvoboditev ameriških državljanov, ki bi se znašli pod jurisdikcijo MKS v Haagu.

Sprva so bili rezultati te evropske varnostne arhitekture impresivni. Helsinška sklepna listina je ponovila načela UL ZN, dodala pa je, da se meje držav lahko spreminjajo le po mirni poti (KVSE 1975). Poleg tega je predvidela »nujnost prispevati k zmanjševanju oboroženega spopada in nerazumevanja ali napačne presoje vojaških aktivnosti, ki bi lahko povzročile zaskrbljenost, še posebno v razmerah, v katerih sodelujoče države nimajo jasnih in pravočasnih informacij o naravi takih aktivnostih«. Že tam je bilo predvideno – do takrat nekaj nepredstavljivega –, da se bodo države vnaprej obveščale, napovedovale svoje vojaške manevre in da si bodo izmenjevale vojaške opazovalce. Pozneje so se mere za krepitev zaupanja in varnosti razširile še na drugo izmenjavo informacij, sredstva za spoštovanje prevzetih obvez in nadzor nad tem kot tudi različne oblike vojaškega sodelovanja.

Po padcu berlinskega zidu so leta 1990 lahko sklenili *Pogodbo o konvencionalnih oboroženih silah v Evropi* (KVSE 1990). Ta pogodba je med drugim predvidevala omejitev oborožitve, zaradi česar je prišlo v 90. letih do razorožitvenega procesa v Evropi. Takoj po sklenitvi te pogodbe so lahko sklenili tudi *Pariško listino za novo Evropo* (21. 11. 1990), ki je simbolizirala konec hladne vojne. Omeniti velja tudi *Pogodbo o odprtem nebu* iz leta 1992 (v veljavo je stopila 2002), ki je omogočila občasno verifikacijo različnih sprejetih oborožitvenih obveznostih iz zraka (KVSE 1992). Države so si medsebojno odprle zračni prostor zaradi izvajanja nadzora nad sprejetimi obveznostmi. Prav tako je pomemben tudi *Kodeks ravnanja glede politično-vojaških vidikov varnosti* iz leta 1994 (OVSE 1994). Med drugim naj bi si sodelujoče države izmenjevale informacije o demokratičnem nadzoru svojih oboroženih in varnostnih sil. Leta 1996 je bil sprejet *Okvir za nadzor oboroževanja*, ki vsebuje tudi razoroževanje in krepitev zaupanja in varnosti kot del vseobsegajočega varnostnega koncepta (OVSE 1996). Leta 1999 so podpisali *Listino o evropski varnosti* (OVSE 1999) in *Sporazum o prilagoditvi Pogodbe o konvencionalnih oboroženih silah v Evropi*, ki naj bi upoštevala spremembe po koncu hladne vojne. Takrat so se že začela kazati nesoglasja glede Kosova, druge čečenske vojne, Abhazije idr. Rusija je obljubila, da bo umaknila svoje sile iz Moldavije in Gruzije do leta 2003, vendar se to ni zgodilo. Morda je v tem kontekstu najpomembnejši *Dunajski dokument o merah za krepitev zaupanja in varnosti* iz leta 2011 (OVSE 2011). Ta predvideva zaupanje in predvidljivost s pomočjo transparentnosti in nadzora nad oboroženimi silami ter pomembnejšim orožjem in orodjem. Z vsemi temi in povezanimi vprašanji se v OVSE ukvarja Forum za varnostno sodelovanje.

Nato pa so prišle spremembe. *Adaptacijski sporazum k Pogodbi o konvencionalnih oboroženih silah v Evropi* iz leta 1999 nikoli ni stopil v veljavo, leta 2007 pa je Rusija suspendirala sodelovanje v osnovni *Pogodbi o konvencionalnih oboroženih silah v Evropi*, ker naj bi Romunija in Bolgarija dovolile vzpostavitev stalnih NATO baz na svojem ozemlju. Suspenzu so 2011 sledile članice zveze NATO, Rusija pa se je odpovedala sporazumu leta 2015. Leta 2020 so ZDA izstopile iz *Pogodbe o odprtem nebu*, češ da jo Rusija krši, ker nenehno zapira dele svojega

zračnega prostora. Ker pa bi ZDA lahko prišle do informacij od svojih zaveznic, je tudi Rusija leta 2021 iz te pogodbe izstopila. Seveda so tudi druge mednarodne pogodbe postale zastarele, ko so zahodne države sčasoma prekinile vsako sodelovanje z Rusijo. Po ruski agresiji na Ukrajino 2022 je celo Helsinška sklepna listina postala brezpredmetna. Evropska varnostna arhitektura je postala ruševina.

K temu je treba dodati svojevrsten regionalni aranžma, tj. bilateralne dogovore med ZDA in SZ (danes Rusijo) o jedrskem orožju. Slabi dve leti po tem, ko je prišlo do prve širitve zveze NATO po koncu hladne vojne, so ZDA 2001 napovedale odstop od *Pogodbe o protibalističnih izstrelkih* (Anti-Ballistic Missile /ABM/ Treaty) iz leta 1972. Razlog naj bi bil v tem, da morajo v Vzhodni Evropi zagotoviti zaščito pred možnimi izstrelki teroristov oz. »malopridnih« držav, kot sta Iran in Severna Koreja. Rusija je predlagala vzpostavitev skupnih tovrstnih objektov, kar pa so ZDA preslišale. Leta 2019 so ZDA izstopile iz *Pogodbe o nuklearnih silah srednjega dosega* (Intermediate-Range Nuclear Forces /INF/ Treaty) iz leta 1987/88, ki je odpravila rakete srednjega in kratkega dosega na kopnem.¹⁸ ZDA so odpovedale pogodbo, češ da jo krši Rusija; odpovedi je nato sledila tudi Rusija, ki je najprej suspendirala pogodbo in leta 2025 odstopila od nje.¹⁹ Leta 2020 so ZDA odstopile od *Pogodbe o odprtem nebu* in temu je naslednje leto sledila Rusija. Zračni nadzor o uresničevanju zavez o jedrskem orožju je postal nemogoč.

Po svoje je zaskrbljujoče, da je maja 2025 ameriški predsednik Trump napovedal razvoj in namestitev protiraketnega obrambnega sistema, ki ga je poimenoval Zlata kupola (Golden Dome) po vzoru na izraelski obrambni sistem Iron Dome (Železna kupola). Konec avgusta 2025 pa je ruski generalni direktor Rosatoma izjavil, da Rusiji pretijo zelo velike grožnje in mora zato izboljšati svoj ščit pred jedrskim orožjem. Po njegovem mnenju nuklearni ščit, ki je tudi meč, zagotavlja rusko suverenost. Nekam zlovešče lahko zvenijo besede kitajskega predsednika v kratkem nagovoru pred začetkom vojaške parade ob 80. obletnici zmage v 2. svetovni vojni, ko je med drugim dejal: »Danes mora človeštvo ponovno izbrati troje: med mirom in vojno, dialogom in konfrontacijo, sodelovanjem v korist vseh in igro z ničelno vsoto« (Xi Jinping 2025). K temu naj dodamo, da je septembra 2025 ameriški predsednik z izvršnim ukazom dal pobudo, da se ministrstvo za obrambo preimenuje v ministrstvo za vojno.

Edina mednarodna pogodba o jedrskem orožju, ki zaenkrat še ostaja v veljavi, je START I (Strategic Arms Reduction Treaty). Še to je lahko vprašljivo. Pogodbo, ki omejuje število interkontinentalnih balističnih raket, sta podpisali

¹⁸ Pogodba je predvidevala odpravo balističnih in manevrskih izstrelkov na kopnem s kratkim dosegom 500–1000 km in srednjim dosegom 1000–5500 km. Rusija naj bi uničila 1846, ZDA pa 846 tovrstnih izstrelkov.

¹⁹ Ob suspenzi je Rusija izjavila, da bo spoštovala določila pogodbe, ki pa predvideva le nameščanje izstrelkov, ne pa tudi njihovega razvoja. Odpoved pogodbe je sledila napovedi ZDA, da bodo leta 2026 namestili izstrelke v Nemčiji.

supersili leta 1991 in je stopila v veljavo konec leta 1994.²⁰ Veljavnost te pogodbe je prenehala ob koncu leta 2009 in do takrat sta obe strani odpisali pribl. 80 % vseh obstoječih nuklearnih zmogljivosti. Obe strani sta nato leta 2010 podpisali sporazum Novi START, ki naj bi veljal do leta 2026. Toda ne ena ne druga stran ne dovoljujeta več nadzora nad uresničevanjem sporazuma. Leta 2023 pa je Rusija zaradi zaostrovanja vojne v Ukrajini »začasno suspendirala« obveznosti iz pogodbe. Problem je postal še posebno žgoč, ker sta državi prenehali komunicirati. Zdi se, da so pogajanja o podaljšanju oz. sklenitvi novega sporazuma zašla v slepo ulico (četudi je nekaj indicov, da deluje tajna diplomacija).²¹ V enem od svojih intervjujev je Kissinger izjavil, »da je med hladno vojno ... načrt za zmanjšanje nuklearnih kapacitet ... bil najvišja prioriteta« (AFP 21. 11. 2019). Lahko bi rekli, da je bila varnost najvišja vrednota. Zdi se, da temu ni več tako. Kissinger je leta 2022 v Davosu posvaril: »Jedrske sile in nove vojaške tehnologije, brez uveljavljenih kriterijev za omejitve, lahko prikličejo katastrofo nad človeštvo.« (Kissinger 2022) Že leta 2020 je generalna podsekretarka ZN za zadeve razorožitve, Izumi Nakamitsu, opozorila VS: »Priče smo temu, kar označujemo za kvalitativno nuklearno oboroževalno tekmo – ki ne temelji na številu, temveč na hitrejšem, bolj prikritem in natančnejšem orožju.« (Lederer 2020) V poročilu za leto 2024 pa je SIPRI navedel, da se število jedrskih konic tudi kvantitativno povečuje, kar naj bi sicer šlo predvsem – vendar ne samo – na račun Kitajske (SIPRI 2024). ZDA si želijo v režim omejevanja jedrskega orožja pritegniti tudi Indijo, Pakistan in Kitajsko (ne pa Francije, Združenega kraljestva in Izraela). Kitajsko, ki ima samo približno 20 % jedrskih zmogljivosti Rusije in ZDA, to ne zanima, dokler ne bi dosegla vsaj približne uravnoteženosti z obema supersilama.

Obstaja pa vsaj še ena regija, v kateri se zaostrujejo odnosi, tj. azijsko-pacifiško območje.²² Že nekje od začetka 21. stoletja, ko je Kitajska nedvomno postajala ena od ekonomsko najmočnejših držav, so ZDA začele svojo povečano pozornost usmerjati v Azijo. Začele so se zavedati tekmeča in konkurenta. Zaradi naraščajočega kitajskega vpliva v Aziji, njenega prisvajanja Južnokitajskega morja, nepopustljivega stališča do Tajvana in rastoče vojaške moči so ZDA pričele bolj poudarjati (svojo) varnost. Zato so leta 2007 ustanovile Kvadrilateralni varnostni dialog, t. i. Quad, ki zajema – poleg ZDA – še Avstralijo, Japonsko in Indijo. Še posebej s slednjo si prizadevajo za vse tesnejše sodelovanje, ker je ta tudi prakonkurentka Kitajske. Leta 2021 pa so še sklenili trilateralni varnostni sporazum za indo-pacifiško regijo (AUKUS) med Avstralijo, Združenim kraljestvom in ZDA, v okviru katerega so se med drugim dogovorili o prodaji jedrskih podmornic Avstraliji in pravici napadalnih jedrskih podmornic partneric do dostopa luk

²⁰ Omejila je število nuklearnih bojnih glav na 6.000 ter medcelinskih balističnih izstrelkov in bombnikov na 1.600.

²¹ Leta 2024 naj bi se delegaciji sestali v Ženevi, kar pa je Rusija odklonila, češ da Švica zaradi sankcij proti Rusiji ni več nevtralna država. Predlagali so Kairo, vendar do srečanja ni prišlo. V letu 2025 sta se delegaciji vendarle sestali v Dohi in Istanbulu, vendar še ni jasno, kakšni naj bi bili rezultati.

²² Na tem mestu se ne bomo ukvarjali z Arktiko, kjer se že tudi kažejo napetosti med državami.

v Avstraliji. Drugi steber pa zajema sodelovanje pri naprednih vojaških tehnologijah. Obstajala je tudi želja, da bi se sporazumu priključile Nova Zelandija, Kanada, Indija in Južna Koreja, kar se zaenkrat še ni uresničilo. Dodajmo k temu, da so v NATO načrtovali, da bi zaradi groženj v Južnokitajskem morju in na Tajvanu odprli svoj urad za zvezo na Japonskem. To bi bil prvi urad za zvezo zunaj članic NATO, vendar zaenkrat ni bilo soglasja v zavezništvu (proti je bila predvsem Francija). Povečana pozornost Aziji, tudi vojaška, pa je postavila pod vprašaj navzočnost ZDA na drugem delu sveta, v Evropi. To je Evropo pahnilo v oboroževalno tekmo.

Kitajsko je zaskrbelo za lastno varnost, češ da gre za izigravanje *Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja*. Gotovo so se spominjali tudi na številne pakte med hladno vojno, s katerimi so ZDA želele obkrožiti SZ.²³ Kitajska je zato na diplomatskem parketu leta 2022 podala *Iniciativo globalne varnosti*, v kateri so koncept nedeljive varnosti, ideja uravnotežene, učinkovite in vzdržne varnostne arhitekture in nasprotovanje nacionalni varnosti, ki ogroža druge države. Čeprav je Zahod pobudo večinoma preslišal, je ta v državah globalnega juga našla odprta ušesa.²⁴

NASTAJANJE NOVE SVETOVNE UREDITVE

Geopolitična prerivanja imajo v ozadju geoekonomsko tekmovanje. Ekonomski kazalci (BDP, BDP PPP, obseg in vrednost trgovinske menjave ipd.) kažejo na počasno, toda trajno krčenje ekonomskega položaja tradicionalno razvitih (bogatih) držav in vzpon novih akterjev oz. držav. Položaj v svetovni ekonomiji zadeva blagostanje v posameznih državah in s tem njihovo nacionalno varnost. Medtem ko si nekatere države prizadevajo, da bi ohranile svoj dominanten položaj, si konkurenčne države prizadevajo izničiti to prevlado, da bi morda same zasedle tak položaj.

Zaradi kritik »zahodne prevlade« v institucijah obstoječega svetovnega reda se vzpostavljajo alternativne povezave. Leta 2001 je nastala Šanghajska organizacija za sodelovanje (SCO) kot evrazijska politična, ekonomska, varnostna in obrambna organizacija. Sčasoma je narasla na deset držav in zajema približno četrtno svetovnega ozemlja. Pomembnejša je postala povezava držav, ustanovljena leta 2009 in poznana s kratico BRIC. Sčasoma je narasla na deset članic, deset kandidatk za članstvo in deset partnerskih držav. Proces pa še ni končan in

²³ Leta 1951 varnostna pogodba, t. i. Anzus pakt med Avstralijo, Novo Zelandijo in ZDA, ki verjetno formalno še velja, čeprav je Nova Zelandija razglasila cono brez jedrskega orožja. Leta 1954 je bila ustanovljena Jugovzhodna azijska pogodbeni organizacija (SEATO pakt) – sporazum o kolektivni obrambi jugovzhodne Azije med ZDA, Francijo, Združenim kraljestvom, Novo Zelandijo, Avstralijo, Filipini, Tajsko in Pakistanom. Prenehal je delovati zaradi nesoglasij okoli posredovanja ZDA v Vietnamu. Leta 1955 nastane Bagdadski pakt med Turčijo, Irakom, Iranom, Pakistanom in Združenim kraljestvom (ZDA so bile opazovalke). Leta 1959 je izstopil Irak in pakt se preimenuje Centralno pogodbeno organizacijo (CENTO pakt). Ob koncu 70. let je prišlo do revolucije v Iranu, izstopil je tudi Pakistan in pakt so razpustili.

²⁴ O diplomatskih iniciativah Kitajske se na Zahodu skoraj ne govori. Mednje sodijo Iniciativa o globalnem razvoju (2021), globalni varnosti (2022) in globalni civilizaciji (2023). Te so našle precej poslušala in podpore v državah globalnega juga, v »kolektivnem zahodu« pa se večinoma govori le o (škodljivih) Iniciativi pasu in poti, ki pa je sicer že del Iniciative o globalnem razvoju.

povezava se večinoma označuje kot BRICS+. Države so ustanovile Novo razvojno banko v podporo infrastrukturnim projektom ter sodelovanju na finančnem in razvojnem področju. Sklenile so Sporazum o rezervi za izjemne primere, ki bi blažila likvidnostne težave držav. Spodbudili so tudi nastanek plačilnih sistemov kot alternativni obstoječega sistema SWIFT (vsaka svojega so ustanovile Kitajska, Rusija in Indija). Ustanovili so že skupno digitalno valuto, razmišljajo pa tudi o sistemu menjave v nacionalnih valutah, morda ustanovitvi skupne valute, torej o nekakšni dedolarizaciji obstoječega sistema. Seveda je težko napovedati, kakšna bo prihodnost takšnega povezovanja, ker so nenazadnje subjekti tega povezovanja države z zelo različnimi interesi. Druži pa jih ideja o nujnosti spremembe obstoječega svetovnega sistema.

Če k temu prištejemo še že prej omenjeno AIIB in morda še Fondacijo za svilno cesto, lahko dejansko opazimo nekakšen obvod obstoječim svetovnim institucijam in aranžmajem – političnim, ekonomskim, varnostnim idr. Rojeva se nova bipolarnost. Povedno je, da se v mednarodnem političnem diskurzu skoraj ne omenja več mednarodnega prava. Izjeme so le še ob pojavu agresije, kršenju humanitarnega prava in genocidu. Sicer pa se priznavata potreba in nujnost po »na pravih temelječem redu« (*rule based order*).²⁵ Kot da ga doslej sploh ne bi bilo – le da so ga vsi ves čas kršili. Problem je seveda v tem, da pravila razume vsak po svoje. ZDA in »kolektivni zahod« v tradiciji liberalizma vključujejo vrednote, kot so človekove pravice, demokracija ipd. Tudi poseben položaj nekaterih držav. Rusija poudarja enakopravnost držav, medsebojno spoštovanje ter nevmešavanje v notranje zadeve. Podobno velja za Kitajsko, s tem da poudarja ozemeljsko nedotakljivost in zavrača unilateralizem ter politiko sile. Deželam svetovnega juga pa se zdi najpomembnejša pravica do razvoja. Se bodo države sposobne dogovoriti o mirni razrešitvi današnje varnostne dileme sveta in novi svetovni ureditvi ali bo prišlo do svetovnega kaosa in možne kataklizme?

Žal moramo še ugotoviti, da so zaradi oboroženih, trgovinskih in tehnoloških spopadov ter njihovih posledic v ozadje stopile grožnje podnebnih sprememb, pandemij in kar je še drugega kar ogroža človekovo varnost.

TEORETIČNA OSMISLITEV VARNOSTI V MEDNARODNIH ODNOSIH

Hitro spreminjajoče se mednarodno okolje v zadnjih letih je spodbudilo intenzivne razprave v medijih (svetovnih in slovenskih) o temeljnih vprašanjih mednarodnih odnosov, na primer o ponovnem legitimiziranju uporabe sile in grožnje z njo, vojaško-obrambnih pripravah države in oboroževanju, eroziji ureditve sveta po 2. svetovni vojni in nastajanju nove, ponovni militarizaciji držav idr. Tovrstne javne razprave sovpadajo zlasti z negativnim trendom v mednarodni skupnosti, ki zadeva intenzivno in radikalno spreminjanje dosedanje

²⁵ Uresničitev ideje Nove mednarodne gospodarske ureditve ter pozneje širše zasnovane Nove mednarodne ureditve je že v 70. letih prejšnjega stoletja zagovarjalo Gibanje neuvrščenih. Po dolžniški krizi v 80. letih in zatonu gibanja je ta ideja postopoma zamrla.

mednarodne ureditve, vzpostavljene po koncu 2. svetovne vojne (na temelju mednarodnega prava in liberalnih vrednot) in z dominantno vlogo ZDA v njej. Namesto sodelovanja držav članic mednarodne skupnosti pri vzpostavljanju nove mednarodne ureditve po koncu hladne vojne (1990), kar bi zagotavljalo mir in varnost kot skupno dobro človeštva na globalni ravni, se v mednarodnih odnosih znova uveljavljata uporaba sile in grožnja z njo. Takšen trend pomeni velik korak človeštva nazaj v zgodovino, ko sta bili uporaba sile in grožnja z njo še legitimni sredstvi državne politike, svetovni varnostni izzivi pa so se reševali z grobim tekmovanjem med državami, ki je pogosto vodilo v splošne vojne z dolgotrajnimi in katastrofalnimi posledicami za človeštvo.

VARNOSTNA DILEMA POSAMEZNIKA, DRŽAVE IN MEDNARODNEGA SISTEMA

Varnostna dilema²⁶ je osrednja konceptualna kategorija mednarodnih varnostnih študij, s katero se raziskuje in pojasnjuje zakonitosti pojavnih oblik in prizadevanja za vzpostavljanje in ohranjanje stanja varnosti v mednarodnih odnosih. Varnost je najsplošneje opredeljena kot odsotnost ogrožanja oziroma kot stanje, ko so ljudje varni in se tako tudi počutijo. Tisti, ki se počutijo varne, ker ne zaznavajo groženj okoli sebe, imajo lažen občutek varnosti; tisti, ki se počutijo ogrožene, ker zaznavajo nerealne grožnje, živijo z lažnim občutkom nevarnosti (Booth 2007, 110).²⁷ Varnost v ožjem smislu je imanentno povezana z vprašanjem uporabe sile ali z njo povezano grožnjo različnih akterjev (posameznikov, držav, interesnih skupin civilne družbe idr.) s ciljem, da bi uresničili svoje potrebe, želje, interese oziroma da bi uveljavili svojo voljo s prisilo.²⁸

V razvoju človeške družbe so spremembe stalnica, kar predstavlja vedno nove varnostne izzive za človeštvo. Iz najzgodnejših pisanih virov lahko sklepamo, da je idejo o varnostni dilemi prvi jasno identificiral grški mislec Tukidid (5. stoletje pr. n. št.), ko je analiziral vzroke in posledice dolgotrajne vojne med dvema takratnima vojaškima zvezama: Šparto in Atenami. Strateški cilj obeh vojaških zvez je bil doseči prevlado nad Peloponeškim polotokom. Tukidid je ugotovil, da je bila osnova omenjenega strateškega cilja Aten in Šparte – kot temeljnega vzroka za vojno med njima – nezaupanje in strah pred močnejšim sosedom. Tako Atenci

²⁶ S pojmom dilema razumemo neprijetno odločitev med dvema opcijama, figurativno pa pomeni zagato oziroma stisko.

²⁷ O širših konceptualnih izhodiščih in opredelitvah varnosti v: Grizold (2021, 73–87).

²⁸ Uporaba sile in vojskovanje sta sestavna dela zgodovine. Človek je od nekdaj uporabljal silo za to, »da je dobil, kar si je želel: zaščito, zemljo, prevlado, varnost ... Skupine lovcev nabiralcev, nomadov, ki so nekoč lovile skupaj, so morda naletele na drugo skupino tekmecev in se z njo spopadale. Da bi se ena skupina zaščitila pred drugo, se je z njo bojevala« (Overy 2025, 16). Uporaba sile med ljudmi in družbami/državami torej sega daleč v zgodovino človeške družbe. Vrste nasilja, ki se uporabljajo dandanes, so drugačne. Pripravljenost ljudi, da vidijo v soljudeh sovražnike, pa je povezana z evolucijskim gonom za samozaščito (Overy, ibid.). Nekateri motivi iz najzgodnejšega obdobja razvoja človeštva, ki so vodili k uporabi sile, so prisotni tudi v moderni družbi. Na primer prizadevanja nekaterih močnejših držav za dominantno vlogo v mednarodni ureditvi v 19., 20. in 21. stoletju (Pax Britannica, Pax Americana), čeprav sta bila doseganje in ohranjanje prevlade v mednarodnem sistemu doslej vedno le začasna.

kot Špartanci so razumeli, da v tej vojni zagotavljajo svojo varnost kot imperativ, ki je nad vsemi drugimi njihovimi interesi: moralnimi, verskimi, materialnimi idr. Zato je ta vojna za prevlado postala čista, totalna vojna na »življenje ali smrt«. V odnosih med vojaškima zvezama Aten in Šparte je prevladala logika nasilja z uporabo vojaške sile, in ne vzajemni pristanek ter spoštovanje njihovih različnih interesov. S tem je Tukidid jasno izpostavil temeljni element varnostne dileme, ki velja univerzalno v odnosih med državami od davne preteklosti in *mutatis mutandis* do danes, tj. problem uporabe sile in grožnje z njo za doseg strateških ciljev in interesov enih držav na račun drugih. Stoletja dosedanjega razvoja človeške družbe namreč zaznamuje dejstvo, da se ljudje, družbe, države razlikujejo glede jezika, običajev, religije, kulture idr. in se v konkretnih zgodovinskih okoliščinah stalno srečujejo s problemom, ki ga odpira varnostna dilema: kako zagotavljati svojo varnost, to je ali z dogovorom in sodelovanjem (na ravni države s političnim dogovorom) ali z grožnjo oziroma z uporabo sile.

Ob nastanku moderne nacionalne države v 17. stoletju je Thomas Hobbes ([1651]2025) problem varnosti povezoval z značilnostmi človekove narave: vsak posameznik zavedno ali nezavedno teži k temu, da bi v družbi uresničil svoje potrebe, želje, interese. Pri tem je odkril logiko nasilja in grožnje s silo: pokazal je, da imajo posamezniki v družbeni skupnosti različne interese, želje, cilje. Ko ni po njihovem in ne dobijo tistega, kar si želijo, z nenasilnimi sredstvi, se poslužijo sile ali grožnje z njo. V stanju, ko je uporaba sile in grožnja z njo na razpolago vsakemu posamezniku, je zanemarjanje tega dejstva tveganje, da nas nekdo podredi ali nam celo vzame življenje. Za Hobbesa je konflikt interesov vgrajen v družbene odnose. Verjel je, da v svetu, ki se razvija iz kaosa (iz t. i. naravnega stanja, pri čemer je veljalo načelo človek človeku volk in je veljala absolutna svoboda posameznika na račun njegove varnosti) v anarhijo, izgubljajo vsi. Zato jih mora zaustaviti dovolj močna sila (pošast Leviatan, ki predstavlja državo), ki lahko zagotavlja družbene razmere za fizični obstoj in razvoj družbe. Hobbes je razrešil varnostno dilemo posameznikov v družbi z vzpostavitvijo države kot suverena, ki zagotavlja osebno varnost, zaščito življenja in lastnine pred napadi od zunaj, in s tem izpolnjuje svoj del pogodbe z državljani, ki so prenesli del svoje suverenosti (naravne pravice do absolutne svobode) na državo. Z zagotavljanjem obrambe pred ogrožanji od zunaj in zagotavljanjem notranjega »reda in miru« država upravičuje posedovanje in uporabo sile in nasilja (Richard in Silverthorne 1998, 143–44).²⁹

²⁹ Današnja nacionalna država ne zmore optimalno razrešiti varnostne dileme posameznikov (svojih državljanov). V sodobni družbi je namreč problem uspešno preprečevati asocialne, patološke, kriminalne in druge nasilne oblike delovanja posameznikov in družbenih skupin. Vzrokov je več (v mednarodnem in notranjem okolju), poglavitna vzroka znotraj države pa sta nedvomno tudi večja ali manjša neodzivnost in pasivnost ključnih socializacijskih dejavnikov (družine, šole, državnih institucij, medijev, interesnih skupin civilne družbe idr.) pri razvoju kulture sodelovanja, miru in nenasilja, ki bi pripomogli v družbi vzpostaviti vrednotni sistem, ki ne bi bil del neoliberalnega militantnega političnega gibanja, ki zagovarja minimalno vlogo države pri urejanju družbenega življenja, avtoritarno vodenje države mimo obstoječih zakonov, običajnih pravil in obnašanja (najbolj očitni primer tega gibanja lahko vidimo danes v ZDA, Madžarski, Slovaški, Argentini idr.).

V 19. stoletju je bil pruski general in politično-vojaški mislec Karl von Clausewitz (1832/1985) prepričan, da so države v odnosih med seboj v nenehnih konfliktih, kar zahteva stalne priprave na vojno kot najvišjo prioriteto države. Ko pride do vojne, se ta zaradi strateških interesov države spremeni v »čisto, totalno vojno«, v kateri si države prizadevajo doseči popolno zmago: popolno uničenje in/ali popolno podreditev nasprotnika; odločenost držav, da ohranjajo svojo samostojnost in neodvisnost; njihovi nasprotni in celo antagonistični interesi (kot je npr. želja o svetovni ureditvi zgolj po njihovi podobi) zavezujejo države, da se nenehno pripravljajo na vojno. S tem je začarani krog sklenjen.

Kakorkoli že, vojaško-obrambne priprave so strateška prioriteta držav od davne preteklosti do danes. Vojne v preteklosti (npr. pred francosko revolucijo 1789) so bile omejene predvsem z materialnimi idr. pogoji. Razvoj znanosti, tehnike in tehnologije zlasti v 19., 20. in 21. stoletju pa je omogočil, da so lahko države za potrebe vojne namenjale vse večji del družbenih zmogljivosti, kar je pripeljalo do stanja, ko danes nekatere države posedujejo takšno vojaško silo, s katero bi lahko večkrat uničile cel svet. Zato je bilo treba uporabo sile in grožnjo z njo omejiti z materialnimi, političnimi, moralnimi, kulturnimi in pravnimi mehanizmi.

Na teh temeljnih in drugih splošnejših zgodovinskih in konceptualnih izhodiščih³⁰ je John Herz (1950, 157–80) v 50. letih 20. stoletja utemeljeval varnostno dilemo države kot prizadevanje posamezne države, da si v sistemu samopomoči, ki velja v mednarodnem okolju, zagotovi svojo varnost, kar vodi do nezaupanja, strahu in občutka ogroženosti drugih držav. Okolje samopomoči v mednarodnem sistemu povzroča, da se vsaka država sooča z nerazrešljivo negotovostjo glede vojaško-obrambnih priprav drugih držav.³¹ Ali gre pri tem resnično zgolj za lastno obrambo ali pa so te priprave namenjene za doseg tudi drugih ciljev, kot je npr. celo prevlada ene države nad ostalimi državami? Glede tega vprašanja obstaja tudi dandanes med državami globoko nezaupanje. Ko postane tovrstno nezaupanje skupno vsem oziroma večini držav v mednarodnem sistemu, potem vodi ta krog akcije-reakcije v eskalacijo strahu in občutka povečane ogroženosti enih držav na račun drugih.

³⁰ Zlasti na primer ideje in koncepti v prvobitnih religijsko-etničnih civilizacijah o problemih vojne, vojaških zvez in diplomacije – denimo razpon od pacifizma do militarizma pri starokitajskih mislecih (Su Cu Vu, Mo Di, Mencij, Konfucij); misli antičnih filozofov o vzrokih za vojne in obrambnih pripravah države (npr. Platon, Aristotel); razprave starega Rima o upravičenosti vodenja vojne (npr. Ciceron); ter poznejši koncepti krščanskih političnih mislecev o pravični vojni (npr. sv. Ambrozij, sv. Avguštin, Tomaž Akvinski). V obdobju nastanka sodobnih nacionalnih držav v Evropi (sredi 17. stoletja) postane pravica vsake države do vojne tudi pravno legitimirana. Načelo suverenosti je vsebovalo pravico države, da sama odloča o svojih postopkih na vojaško-obrambnem področju, kar je vključevalo tudi pravico države za uporabo sile (vojne). V tem obdobju (po srednjem veku) so se politični misleci (npr. Machiavelli, Montesquieu, Hobbes, Lock, Rousseau idr.) ukvarjali predvsem z vprašanjem razvoja oblasti sodobne države in v tem okviru o razmerju med svobodo posameznikov in (zunanjo in notranjo) varnostjo države. (Več o tem v Grizold 2001, 94–104; Dougherty, Pfaltzgraff 1997, 9)

³¹ Mednarodni sistem je struktura, sestavljena iz med seboj povezanih in odvisnih elementov (dejavnikov, subjektov, procesov in norm). (Bučar 2021, 92–112) Temeljni element mednarodnega sistema so suverene države, ki so odgovorne za zagotovitev svoje in mednarodne varnosti. Pri tem uporabljajo sredstva in postopke, ki jih pojmujejo kot nujne in samoobrambne, ta ista prizadevanja vseh drugih držav pa razumejo kot potencialno ali dejansko nevarna, ogrožajoča.

Temeljni vir varnostne dileme sta tudi dandanes nezaupanje in strah v odnosih med državami! Varnostna ureditev današnjega sveta je utemeljena na decentraliziranem sistemu nacionalnih držav. Vsaka država ima pravico (monopol) za legitimno uporabo sile na ozemlju, na katerem ima najvišjo oblast. Tako decentraliziran sistem držav pa je bolj slabo jamstvo za uspešno zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti. To so med drugim dokazale že 1. in 2. svetovna vojna ter številne vojne, ki potekajo tudi zdaj na različnih delih sveta.

Varnostna dilema je torej vgrajena v sam globalni sistem nacionalnih držav. Te imajo pri zagotavljanju svoje varnosti v mednarodnih odnosih na razpolago predvsem dva temeljna pristopa: a) sodelovanje in politični dogovor ter b) uporabo sile ali grožnje z njo.³²

Značilnosti sodobne varnosti

Povzemamo nekaj temeljnih značilnosti dogajanja v mednarodnih odnosih v zadnjih nekaj letih, ki kažejo:

1) Namesto skupnega nastopa zlasti glavnih akterjev mednarodnih odnosov in doseganja političnega kompromisa za reformiranje sistema kolektivne varnosti OZN je prevladal unilateralizem, utemeljen na različnem razumevanju človekove svobode, človekovih pravic in svoboščin, demokracije ter poudarjanju pravice držav za uresničevanje lastnih potreb, interesov in načina življenja tudi z uporabo in/ali z grožnjo s silo (Grizold 2021, 81). Pričakanja, da se bo mednarodna skupnost po koncu hladne vojne na spremenjeno varnostno okolje odzvala enotno z oblikovanjem nove skupne varnostne strategije, se niso uresničila.

2) Vzpostavljane nove svetovne ureditve poteka boleče konfliktno v zaostrenih odnosih med glavnimi akterji mednarodnih odnosov. Strah, nezaupanje in celo sovraštvo med novimi, vzpenjajočimi se centri gospodarske, politične, ideološke in vojaške moči so prispevali k ponovni legitimaciji uporabe sile in groženj

³² Zgodovinske izkušnje reševanja varnostne dileme držav iz 1. in 2. svetovne vojne se nanašajo prav na omenjena pristopa pri doseganju njihovih strateških interesov. Evropske države (zlasti velike sile) so se pred 1. svetovno vojno v boju za prevlado nad evropskim kontinentom oborožile za totalno vojno s pričakovanim hitrim porazom nasprotnikov. Priprave na vojno velikih sil je vodilo prepričanje, da lahko uresničijo svoj strateški cilj (nadvlada v Evropi) z uporabo oborožene sile namesto z vzajemnim političnim dogovorom (kompromisom). Slednji bi verjetno lahko preprečil izbruh totalne vojne in njene katastrofalne posledice. Pred izbruhom 2. svetovne vojne pa popuščanje in kompromis (za katerega sta se zavzemali predvsem Velika Britanija in Francija) nista ustavila težnje nacistične Nemčije po ekspanziji in prevladi za vsako ceno. Nemčija je pripravljenost na kompromis razumela kot znamenje šibkosti in nepripravljenosti Velike Britanije in Francije na vojno, zato ga je zavrnila in sprožila splošno vojno. Izkušnje iz obeh svetovnih vojn torej kažejo, da sta kompromis in prilagoditev v nekaterih primerih lahko razumni možnosti pri reševanju varnostne dileme države ali skupine držav, v drugih primerih pa je boljša rešitev, da se na problem že sproženega nasilja v odnosih med državami odzove s podprto silo za odvrčanje. V današnjih kulturno-civilizacijskih okoliščinah je element sile še vedno prisoten pri razreševanju problema varnosti v mednarodnih odnosih. V dosednji zgodovini človeštva se je ta problem skušal reševati najprej z dogovornimi (s političnimi, pravnimi mehanizmi) omejevanjem sebičnih interesov držav pri zagotavljanju lastne nacionalne in mednarodne varnosti, po kataklizmi 2. svetovne vojne pa s političnim in moralnim imperativom (zajetim v UL OZN), da se uporabi sile in grožnji z njo v imenu občečloveških vrednot in planetarne zavesti odpovemo na globalni ravni.

z njo kot sredstva za uresničevanje državnih interesov ter varovanje njihovega načina življenja.³³ Najnovejša primera takšnega ravnanja sta brutalna vojaška agresija Ruske federacije na sosednjo slovansko državo Ukrajino ter oboroženi konflikt med Izraelom in palestinskim gibanjem Hamas, v katerih se uporablja groba vojaška sila za napade ne le vojaških ciljev in infrastrukture, ampak tudi za napade predvsem civilne infrastrukture (bolnišnice, šole, stanovanjski objekti), v katerih umirajo civilisti.

V tem okviru je treba omeniti tudi prizadevanje Donalda Trumpa, predsednika ameriške zvezne vlade, za vzpostavitev ZDA kot super države, ki bo v svetu še naprej dominirala na ključnih področjih gospodarstva, znanosti in tehnologije, vojaštva in geopolitike. Ta Trumpova vizija vključuje grožnjo z uporabo sile za pripojitev nekaterih držav in ozemelj k ZDA (Kanade, Grenlandije in Panamskega prekopa), ki niso pomembna le geografsko, ampak bi lahko po oceni sedanjega zvezne ameriške vlade okrepila strateško, gospodarsko in vojaško moč ZDA.

3) Mednarodne razmere so neposredno po koncu hladne vojne (1990) ponujale možnost, da mednarodna skupnost s političnim dogovorom med državami po poti dogovora o skupnem dobrem uveljavi kooperativni model zagotavljanja miru in varnosti na globalni ravni, kar bi zahtevalo predvsem ustrezno dopolnitev varnostnih mehanizmov in instrumentov v sistemu kolektivne varnosti OZN.³⁴ Nova generacija politikov te priložnosti ni zmogla/hotela izkoristiti za skupno dobro celotne mednarodne skupnosti, ampak usmerja delovanje držav

³³ V zadnjih desetletjih po koncu hladne vojne (1990) se je liberalnodemokratska ureditev sveta, vzpostavljena po letu 1945 pod ameriškim vodstvom, postopno spreminjala v smeri multipolarnosti. Pri zagotavljanju mednarodne stabilnosti in reševanju različnih mednarodnih kriz in konfliktov v tem obdobju pa se je kazala nemoč ZDA kot svetovne hegemonске sile. Ugled ZDA se je na primer močno zmanjšal zaradi vojaške intervencije v Afganistanu in ponižujočega načina odhoda ameriških vojakov ter vnovičnega vzpona talibanov na oblast v tej državi. Vpliv in moč ZDA v svetovni politiki v določeni meri zmanjšujeta hiter razvoj in vzpon Kitajske, ki uspešno krepi svoj vpliv z novimi gospodarskimi pobudami (npr. pobuda Pas in pot/ The Belt and Road Initiative), s katerimi pridobiva simpatije držav po svetu (zlasti v Afriki, Latinski Ameriki, državah jugovzhodne Azije/ASEAN, Ruski federaciji, Belorusiji, Madžarski idr.). Poleg tega se tudi druge velike sile (Indija, Brazilija, Rusija idr.) vse bolj aktivno vključujejo v preurejanje obstoječe svetovne ureditve, v kateri bodo imele vsaj enakovredne (če ne dominantne) položaje.

³⁴ Pomembna značilnost novega mednarodnega okolja po letu 1990 je visoka stopnja povezanosti in medsebojne odvisnosti sodobnega sveta – predvsem kot posledica procesov globalizacije in internacionalizacije. Človeštvo se dandanes sooča z novim »prilagoditvenim civilizacijskim ciklom rasti, stabilizacije, razpada in obnove, ki že poteka v vseh naravnih sistemih, vključno z družbenimi, gospodarskimi in civilizacijskimi sistemi ... ozke redukcionistične in skrajno materialistične vrednote sedanjega svetovnega nazora, ki kot najpomembnejši cilj postavlja čim večjo človeško materialno potrošnjo, onemogočajo upravljanje novega sistema, ki je po svoji naravi omrežen, porazdeljen in participativen ter mora spoštovati planetarne meje« (Maličev 2005, 18).

Skratka, povezanost in medsebojna odvisnost narodov, držav, ljudi sama po sebi narekuje takšno novo mednarodno ureditev, ki bo temeljila na dialogu in sodelovanju ter na kooperativnem modelu zagotavljanja varnosti in blaginje ljudi na nacionalni, regionalni in globalni ravni. Unilateralizem in zagovarjanje sebičnih interesov posameznih močnejših držav pri uveljavljanju nove mednarodne ureditve pomenita eklatantni korak nazaj v zgodovino, ko se je varnost ene države zagotavljala na račun drugih. To je vodilo do stalnih in prioritarnih vojaško-obrambnih priprav držav in zastrašujočih posledic totalnih vojn. Točka obrata današnjega sveta je imperativ, da se omogoči prehod v »nov življenjski cikel človeštva« (Maličev, *ibid.*) z globalnim zavedanjem, da človeštvo še nikoli v dosednji zgodovini ni posedovalo tako velike uničujoče vojaške sile, s katero je mogoče večkrat uničiti celoten planet.

po poti vnovičnega grobega tekmovanja za uveljavljanje svojih nacionalnih vitalnih interesov, kar v mednarodnih odnosih že prerašča v nove antagonizme in posledično v nove konflikte.³⁵ S tem pa se je razreševanje varnostne dileme držav in mednarodnega sistema – namesto z dialogom, sodelovanjem in političnim kompromisom – preusmerilo v intenzivne vojaško-obrambne priprave držav ter ponovno legitimiziranje uporabe sile in grožnje z njo pri uresničevanju individualnih vitalnih interesov zlasti močnejših držav.

4) Mednarodno dogajanje, ki ga je spodbudil konec hladne vojne, je povezano tudi z notranjo politiko držav.³⁶ Tudi v sodobnih družbah smo v zadnjih desetletjih priče številnim retrogradnim procesom, kot so npr. slabitev liberalnodemokratskih vrednot in institucij, krepitev sovražnega govora, populizmov in ekstremnih ideološko-političnih in verskih gibanj, ki ponujajo *ad hoc* in enostavne rešitve za reševanje temeljnih sodobnih kulturno-civilizacijskih izzivov, kot je npr. zagotavljanje preživetja in blaginje za vsa živa bitja na našem planetu v razmerah njegove prenaseljenosti, oboroženih konfliktov, terorizma, organiziranega mednarodnega terorizma, množičnih migracij, uničujoče degradacije okolja in posledično vse bolj katastrofalnih posledic klimatskih sprememb. V kontekstu tako zaostrenih in celo kaotičnih mednarodnih odnosov si vsaka država legitimno prizadeva poiskati svojo vlogo in poslanstvo v svetovni politiki.

Naučene lekcije iz sodobne varnosti

Na temelju dosedanje razprave lahko izpostavimo naslednje temeljne ugotovitve: nje razprave lahko kot odgovore na v uvodu zastavljena

1) V naravi odnosov med državami (od prvih teritorialno organiziranih političnih skupnosti do sodobne nacionalne države) izstopa prav varnostna razsežnost, ki se nanaša na zagotavljanje preživetja, razvoja in blaginje tako posamezne države kot skupine držav, ki se povezujejo v politična, vojaško-obrambna idr. zavezništva. V nepredvidljivem mednarodnem okolju teži vsaka država k temu, da uresniči svoje cilje in interese nasproti ostalim državam. Prav okolje

³⁵ Ugledna bolgarska politologinja Anna Krasteva ugotavlja, da današnji (postdemokratični) voditelji držav kriz ne rešujejo, ampak jih celo ustvarjajo (Krasteva 2025, 7). Več o tem v: Klepec (2025, 157–97).

³⁶ Imanentni del družbenega razvoja je tudi proces »prevrednotenja vrednot«, ki je posledica razvojnih dosežkov znanosti, tehnike in tehnologije, zdravja, kulture, gospodarstva, politike idr., skratka vseh področij življenja in dela v sodobni družbi, ki se v določenih kulturno-civilizacijskih okoliščinah štejejo za družbene vrednote. Vsaka razvojna stopnja naredi družbo bolj zapleteno, z vidika varnosti pa bolj ranljivo. Temeljno politično organizacijo družbe predstavlja moderna država, ki je pri zagotavljanju osebne, nacionalne in mednarodne varnosti v dvojni vlogi: a) kot t. i. referenčni objekt (odgovarja na varnostne izzive in grožnje iz mednarodnega okolja) in b) kot t. i. referenčni subjekt (znotraj države zagotavlja spoštovanje ustavnopravnega reda, osebno varnost ljudi in njihovega premoženja idr.). Takšna dvojna vloga sodobne države pogosto zapleta njeno učinkovito delovanje zlasti takrat, ko se v družbi in v odnosih med družbami uveljavljajo nove negativne vrednote, kot so na primer sovražni govor, nespoštovanje drugega, sebičnost, koruptivnost, neresnica, neodkritost, nemoralnost, neenakopravnost, ki med ljudmi krepijo občutek nemoci in zavest, da ne morejo spremeniti ničesar v razmerah vsesplošne sebičnosti, ki jo je neoliberalizem povzdignil v vrednoto in spremenil način življenja, družabna omrežja in digitalna povezanost pa jo krepijo v okoliščinah poglobljenega sovraštva med različno mislečimi (Flisar 2024, 218).

samopomoči v mednarodnem sistemu povzroča, da se države soočajo z nerazrešljivo negotovostjo glede vojaško-obrambnih priprav drugih držav. Če država svoje vojaško-obrambne zmogljivosti znatno krepí, bodo to storile tudi druge države. Države, ki temu ne posvečajo dovolj pozornosti, pa so občutljive na morebitno zastraševanje, izsiljevanje in celo tvegajo, da si jih vojaško-obrambno bolje pripravljene države podredijo. Zato obstaja v odnosih med državami strukturno globoko nezaupanje in celo strah, ki sta temeljni vir t. i. varnostne dileme: kako optimalno zagotavljati lastno varnost s sodelovanjem in političnim kompromisom ali z uporabo in grožnjo s silo?

2) Današnja oboroževalna tekma se je na globalni ravni razširila z več igralci. Pričakovanja številnih, da bo konec hladne vojne dokončno pomenil tudi konec zaostrenih in konfliktnih odnosov med državami (še zlasti med glavnimi akterji v mednarodnih odnosih) ter bo omogočil postopno uveljavitev novega, sodelovalnega modela zagotavljanja mednarodnega miru in varnosti, temelječega na reformiranem sistemu kolektivne varnosti OZN, se niso uresničila.

Nasprotno, mučna stanja ob stradanju prebivalstva v Somaliji (1990/91), iraškem napadu na Kurde (spomladi 1991), obkolitvi Sarajeva (1994), pri genocidih v Ruandi (1994) in Srebrenici (1995), trpljenju civilnega prebivalstva na Kosovu (1999), terorističnem napadu na ZDA (11. septembra 2001), krizah v zadnjih letih s poudarjenimi mednarodnimi razsežnostmi (npr. v Egiptu, Libiji, Siriji in v širši regiji Bližnjega vzhoda in severne Afrike, Ukrajini itd.) (Grizold et. al. 2015, 9) in zdaj odkrita oborožena agresija Ruske federacije na Ukrajino ter vnovična zaostritev oboroženih spopadov med Izraelom in Hamasom na Bližnjem vzhodu so spet aktualizirala vprašanje ne le o tem, kakšen model zagotavljanja miru in varnosti sodobni svet potrebuje v obdobju korenitih sprememb v mednarodnem okolju, ampak predvsem o enostranskem ponovnem legitimiziranju uporabe sile in grožnje z njo v luči ponovnega (pre)oblikovanja ureditve mednarodnega sistema po letu 1945.

Kakorkoli že, današnji globalizirajoči se svet je v stanju, ko vnovičen izbruh nezaupanja in tudi sovražnosti med državami iz obdobja hladne vojne preprečuje uspešno delovanje sistema kolektivne varnosti OZN in celo grozi z svetovno kataklizmo.

3) Svet se torej znova srečuje s temeljno varnostno dilemo, kako najbolj ustrezno odgovoriti na radikalno spremenjeno mednarodno okolje, da bi uspešno zagotavljali varnost ljudi v državah, regijah in svetu kot celoti. Dejstvo je, da pot unilateralizma, kakršno ubirajo nekateri glavni akterji mednarodnih odnosov (npr. še vedno veljavna ameriška napoved vojne s terorizmom in doktrina preventivne vojne, načrt in delovanje sedanje ameriške zvezne vlade pod predsedovanjem Donalda Trumpa po načelih »najprej Amerika« in »okrepiti ZDA kot dominantno sila sveta«, priključitev Krima Ruski federaciji in odkrita agresija Ruske federacije na Ukrajino itd.), ni le neprimerna za nastajajočo globalno družbo oziroma svet kot celoto, ampak postavlja ves svet znova na prelomnico.

Temeljno skupno izhodišče različnih pogledov in pristopov do zagotavljanja varnosti države, skupine držav, regij in sveta je v luči nastajajoče nove svetovne ureditve, da so materialni ter znanstveno-tehnološki razvoj in posledice globalizacije že spodkopali pomembna izhodišča tradicionalnega koncepta suverenosti države in da je treba čim prej najti odgovor o mogočih oblikah »postteritorialnega« upravljanja mednarodnih odnosov na nacionalni, regionalni in globalni ravni (Baylis in Smith 2001, 30).

Na varnostnem področju se je to izhodišče aktualiziralo s konceptom *varnostne skupnosti*, po katerem države niso več edini oziroma prevladujoči akter, ampak so referenčni subjekt tudi regije.³⁷ Kot alternativa dosedanjim odnosom vladanja (*government*) na področju zagotavljanja mednarodne varnosti se oblikuje nov pristop, ki zagovarja upravljanje (*governance*) (Pierre 2000, 1–10). Medtem ko se vladanje osredotoča na politični nadzor v okviru hierarhično urejene centralizirane države, pa se upravljanje nanaša na koordinacijo odnosov med različnimi subjekti mednarodnih odnosov, ki potekajo na subnacionalni, nacionalni, regionalni in mednarodni ravni.

Koncept upravljanja varnosti je utemeljen na predpostavki, da se sodobna država v okoliščinah kompleksnega ogrožanja usmerja k sodelovanju tako z drugimi državami kot tudi nedržavnimi subjekti mednarodnih odnosov (npr. mednarodne organizacije, multinacionalna podjetja, nevladne organizacije, interesne skupine iz nastajajoče globalne družbe itd.). Ta koncept temelji na treh temeljnih predpostavkah: (1) najpomembnejša varnostna grožnja dandanes ni več vojna med državami, ampak so to: terorizem, širjenje orožja za množično uničevanje, organizirani kriminal, širjenje nalezljivih bolezni, nenadne in nasilne množične migracije itd.; (2) kompleksnost današnjih varnostnih groženj je največji izziv nacionalnim državam, zato je uspešnost pri zagotavljanju varnosti odvisna od sodelovanja držav med seboj in z nedržavnimi akterji; (3) norme o državnem monopolu o uporabi sile postanejo vprašljive v okviru razprav o stroških in koristih zagotavljanja varnosti (Krahmann 2005, 22–23).

Vzpostavitev modela skupnosti kot okvira za sodelovanje držav in nedržavnih akterjev v nastajajoči novi mednarodni ureditvi po koncu hladne vojne je lahko izhodišče za razvoj dejanskih varnostnih skupnosti od regionalne do globalne ravni. Lahko se postopoma dopolnjujejo in v okviru varnostne soodvisnosti konstituirajo globalno mednarodno skupnost, zasnovano na miroljubnem

³⁷ Varnostna skupnost je model nekonfliktnega sodelovanja držav na regionalni ravni, ki ga je teoretično prvi opredelil Karl Deutsch s sodelavci ob primeru sodelovanja zahodnih evropskih držav, Kanade in ZDA, ki je omogočalo predvsem povezovanje interesov teh držav in obstoj določene stopnje skupne identitete. Varnostno skupnost je Deutsch definiral kot integrirano skupino ljudi na določenem ozemlju, ki jih povezujejo močan občutek pripadnosti, skupni običaji in institucije, ki omogočajo, da bodo člani te skupnosti medsebojne spore reševali po miroljubni poti, in ne z uporabo sile ali grožnje z njo (Deutsch et al. 1957, 1–2). Deutscher koncept varnostne skupnosti so njegovi nasledniki Adler in Barnett (1998), Waever (1998), Buzan (1991), Bellamy (2004) in drugi dopolnili ter ga opredelili kot razvojni proces, v katerem se države pri zagotavljanju svoje nacionalne varnosti skozi več faz integrirajo v varnostno skupnost.

sodelovanju in celostnem zagotavljanju varnosti posameznega dela in skupne varnosti našega planeta.

Kljub tovrstnim pozitivnim trendom v mednarodnih odnosih pa ostajamo soočeni z dejstvom, da dokler bodo obstajale nacionalne države, bo njihova odločnost, da ohranjajo svojo samostojnost in neodvisnost, porajala stalne priprave na vojno kot njihovo strateško prioriteto. Varnostna dilema je namreč vgrajena v mednarodni sistem držav, ki temelji na njihovi suverenosti. V teh okoliščinah je vsaka država odgovorna za svojo varnost in za uresničevanje svojih vitalnih interesov. Vse države torej tvegajo, da konflikt interesov preraste v svojo čisto obliko – vojno. Čeprav ima lahko sila na današnji stopnji družbenega razvoja še vedno določeno vlogo pri zagotavljanju varnosti v svetu, zlasti pri preprečevanju grozodejstev ter preprečevanju nasilne zasedbe ozemlja kakšne države, pa se legitimna uporaba nasilja v odnosih med državami kaj kmalu sprevrže v totalno vojno, ki bi z uporabo jedrskega ali biološkega orožja uničila ves svet.

Zato je najboljši način za razrešitev današnje varnostne dileme držav in mednarodne skupnosti nenehna krepitev vsestranskega sodelovanja med državami, globalno civilno družbo in svetovnimi gospodarskimi akterji. Države, katerih voditelji brezglavo kopičijo moč ali spodbujajo nezaupanje in sovraštvo, namreč dokaj hitro pozabijo na poslanstvo zagotavljanja varnosti in blaginje svojih družb (Grizold 2021, 85).

Varnost mlade slovenske države

Slovenija je kot novonastala država na začetku 90. let prejšnjega stoletja zasnovala zagotavljanje nacionalne varnosti z naslonitvijo na lastne sile in ob hkratni vključitvi v evroatlansko varnostno skupnost, ki zajema večje število držav: članic EU, zveze NATO, Sveta Evrope in OVSE.³⁸ Z vključitvijo v evroatlansko varnostno skupnost je slovenska država na področju zagotavljanja nacionalne in mednarodne varnosti izbrala sodelovanje z drugimi državami kot najpomembnejše sredstvo skupnega bivanja, preprečevanja in reševanja problemov ter morebitnih konfliktov (več v: Grizold et. al. 2015, 33–55; Sotlar et. al. 2020, 18).

Glede zagotavljanja t. i. notranje varnosti slovenske države v zadnjih desetletjih velja poudariti, da ta še vedno izpopolnjuje svoj institucionalni okvir moderne liberalne državnosti s katerim naj bi bila kos notranjim družbenim in mednarodnim izzivom ter problemom hitro spreminjajočega se in nestabilnega sveta. Pri tem se še vedno preveč ubada z odpravljanjem posledic »otroških bolezni«

³⁸ Mlada slovenska država je v začetku 90. let prejšnjega stoletja za zagotavljanje zunanega (obrambnega) vidika svoje suverenosti izbrala strateško opcijo vključitve v Severnoatlansko zavezništvo (NATO) v času intenzivnega preoblikovanja te vojaško-politične zveze na temelju načel opredeljenih predvsem v dveh temeljnih deklaracijah, sprejetih junija 1990 v Londonu in novembra 1991 v Rimu. Politična odločitev za vključitev RS v zvezo NATO (za je bila večina takratnih parlamentarnih političnih strank) pa je dobila potrditev tudi na referendumu leta 2003 (Več o tem v: Grizold 1996, 71–72; Lovšin 2024, 73–94; Resolucija o izhodiščih nacionalne varnosti Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 71/1993: 3681–3685; Smernice zunanje-politične strategije RS. Poročevalec DZ RS, št. 32/1995, 37–430).

novu nastale države.³⁹ To je naš ugledni in mednarodno priznani pisatelj, pesnik in dramatik Evald Flisar slikovito opisal z besedami:

Domovina mi je poleg priznanja in veselja ob zavesti, da sem spet tam, kamor sodim, prinesla tudi razočaranja, ki so iz leta v leto večja. Prinesla mi je strah, da mogoče kljub dobrim namenom nismo sposobni za to, da bi se šli državo. Da smo mogoče rahlo prevzetni in rahlo butasti in da to dvoje skupaj vse prehitro pripelje do trmastih sporov ter nazadnje do kaosa. In da pogosto ne obvladamo niti najpreprostejših stvari. (Flisar 2011, 207)

Nedvomno ostaja vitalni nacionalni interes mlade slovenske države, da še naprej krepí svoj obstoj in razvoj v okviru EU kot zgodovinsko najboljše kulturno-civilizacijske pridobitve v dosedanjem razvoju moderne evropske mednarodne skupnosti (od leta 1648), ki zagotavlja najširši okvir za mir, varnost in blaginjo ljudi na tem prostoru.

Za uspešno delovanje doma pa potrebujeta slovenska družba in njen institucionalni državni okvir v današnjih slovenskih, evropskih in svetovnih razmerah bolj kot kadarkoli doslej zlasti dvoje:

- Jasno zavedanje na splošni družbeni ravni, da smo prvič v svoji zgodovini dobili priložnost vzpostaviti svojo državo, s katero lahko oblikujemo in uresničujemo svojo lastno vizijo in strategijo, ne le zagotavljanja fizičnega preživetja svoje nacije, ampak lahko tudi sami izbiramo tiste prednostne naloge, ki vodijo v zagotavljanje družbenega razvoja, varnosti in blaginje svojih državljanov. Pri krepitvi tega zavedanja imajo kulturne, politične, intelektualne in druge elite ter mediji še posebej pomembno vlogo in odgovornost.
- Po vključitvi v EU in NATO potrebuje Slovenija na državni ravni jasno izdelano vizijo in strategijo nadaljnega razvoja, ki bo temeljil na novem, modernem, humanem in demokratično oblikovanem vrednotnem sistemu ter bo omogočal težnje k sodelovanju in družbeni integraciji.

Moderne kulturno-civilizacijske prvine novega slovenskega vrednostnega sistema (medsebojno spoštovanje, težnje k sodelovanju in družbeni integraciji, spravljivost namesto konfliktnosti in maščevalnosti idr.) so *conditio sine qua non*, da bo Slovenija v 21. stoletju kot družba in država lahko uspešno demokratično in humano dosegala ustrezno stopnjo družbene kohezije ter z intelektualnim kapitalom in politično modrostjo zagotavljala skupno dobro v vse bolj nepredvidljivem mednarodnem okolju.

³⁹ Institucionalni okvir slovenske državnosti še vedno ne omogoča optimalnega delovanja države in njenih institucij navznoter in navzven. Da bi zagotovili uspešno delovanje države (vlade, ministrstev, parlamenta, lokalnih skupnosti), je treba prenoviti vodenje in kadrovsko politiko države, tako da bodo najodgovornejša mesta v njej zasedali najsposobnejši, ki so pripravljeni delovati za skupno dobro in se dokazujejo z rezultati svojega dela. Nadalje, treba je izboljšati delovanje vseh formalnih in neformalnih nadzornih mehanizmov in institucij države, kot so pravosodje, tožilstva, inšpekcijske službe idr. Nena zadnje, zagotoviti je treba, da bodo politične stranke pri izvajanju oblasti po dobljenih volitvah upoštevale sprejeto razvojno strategijo države, in ne le ad hoc sprejete t. i. koalicijske pogodbe.

SKLEP

Iz opravljene analize povzemamo naslednja spoznanja kot sintetične odgovore na zastavljena raziskovalna vprašanja:

1. Od najzgodnejših zgodovinskih obdobj se posamezniki in družbene skupine soočajo s problemom, ki ga odpira varnostna dilema, to je zadovoljevanje lastnih potreb, želja in interesov z uporabo sile ali grožnje z njo, kar najbolj pogosto sproži zaprt krog nasilja in protinasilja. V dosedanjem razvoju družbe je konflikt interesov vgrajen v same družbene odnose. S pojavom moderne nacionalne države v 17. stoletju se varnostna dilema posameznika razreši s tem, da ta pravico za uporabo sile za doseg svojih ciljev prenese na državo, ki s tem pridobi legitimno pravico za izvajanje oblasti (vključno z uporabo sile) na ozemlju, kjer ima najvišjo oblast. Razrešitev varnostne dileme posameznika (z monopolom države nad prisilo) porodi varnostno dilemo države v razmerju z drugimi državami v mednarodnem sistemu. Varnostna ureditev sveta je utemeljena na decentraliziranem sistemu nacionalnih držav, ki pa ni najboljše jamstvo za doseg in ohranjanje mednarodnega miru in varnosti, saj v odnosih med državami prevladujeta tekmovanje in nezaupanje pri uresničevanju njihovih vitalnih interesov.
2. Vzrokov za erozijo obstoječe in nastajanje nove svetovne ureditve v zadnjih desetletjih po koncu hladne vojne je več, med ključnimi tovrstnimi vzroki pa lahko izpostavimo predvsem dva, to sta:
 - a) strukturna vgrajenost varnostne dileme v sistem suverenih nacionalnih držav, ki omogoča vsaki državi zagotavljati svoj obstoj in razvoj na način, ki je zanj najbolj ugoden. S tem pa prevzamejo države tveganje, da prihaja med njimi do konflikta interesov, ki lahko na področju varnosti preraste v čisto obliko – vojno. Najnovejši tovrstni primer je prizadevanje suverene ukrajinske države za vključitev v EU in vojaško-politično zavezništvo NATO, kar naj bi bilo s strani Ruske federacije iz nacionalnovarnostnih razlogov nesprejemljivo do te mere, da je na Ukrajino izvedla agresijo.
 - b) Vzpostavljane nove mednarodne ureditve po koncu hladne vojne poteka v zaostrenih odnosih med državami. Strah in nezaupanje med državami, med novimi centri gospodarske, politične, ideološke in vojaške moči prispevata k ponovni legitimizaciji uporabe sile kot sredstva za uresničevanje lastnih interesov na račun drugih. Podstat konfliktnega geopolitičnega dogajanja v mednarodnih odnosih je geoekonomsko tekmovanje. Medtem ko si nekatere države prizadevajo za ohranitev svojega dominantnega položaja v svetovni ekonomiji, si druge države prizadevajo tovrstni dominantni položaj pridobiti.
3. V analizi zaostrenih in konfliktnih mednarodnih odnosov v zadnjih desetletjih smo izpostavili model varnostne skupnosti (od regionalne do globalne) kot najbolj ustrezen način za razrešitev današnje varnostne dileme držav in mednarodne skupnosti. S tem modelom bi bilo mogoče v današnjih razmerah medsebojne povezanosti in odvisnosti sveta krepiti vsestransko sodelovanje

med državami in zagotavljati varnost in blaginjo na nacionalni, regionalni in globalni ravni.

4. Novonastala slovenska država je v 90. letih prejšnjega stoletja razrešila svojo varnostno dilemo z vključitvijo v evroatlansko varnostno skupnost in z izborom vsestranskega sodelovanja z drugimi državami kot najpomembnejšega sredstva za zagotavljanje skupnega bivanja, preprečevanja in reševanja problemov in morebitnih konfliktov. Za uspešno delovanje slovenske države navzven in navznoter pa je treba nenehno krepiti institucionalni okvir njene državnosti.

LITERATURA

- Adler, Emanuel, in Michael Barnett. 1998. "A framework for the study of security communities." *Security Communities*, urednika Emanuel Adler in Michael Barnett, 29–65. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- AFP. 2019. "US-China trade war could spark real war: Kissinger." *www.yahoo.com*, 21. november 2019. <https://www.yahoo.com/news/us-china-trade-war-could-spark-real-war-082009577.html>.
- Al Jazeera. 2025. "Why is Israel attacking Syria?" *Al Jazeera*, 8. april 2025. <https://www.aljazeera.com/news/2025/4/8/explainer-why-is-israel-attacking-syria>.
- Baylis, John, in Steve Smith (ed). 2001. *The Globalization of The World Politics*. Second Edition. New York: Oxford University Press.
- Bellamy, Alex J. 2004. *Security Communities and their Neighbours. Regional Fortresses or Global Integrators?* Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Booth, Ken. 2007. *Theory of World Security*. New York: Cambridge University Press.
- Bučar, Bojko. 2021. "(Politična) sociologija mednarodnih odnosov." *60 let študija in raziskovanja mednarodnih odnosov (2021)*, urednik Bojko Bučar, 89–112. Ljubljana: Založba FDV.
- Bush, George Walker. 1991. "Transcript of President Bush's Address on End of the Gulf War." *The New York Times*, 7. marec 1991. <https://www.nytimes.com/1991/03/07/us/after-war-president-transcript-president-bush-s-address-end-gulf-war.html>.
- Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Clausewitz, von Carl. [1832]/1985. *O vojni*. Prevod dela knjige iz nemškega jezika. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti, 75/76.
- Deutsch, Karl, Sidney Burrell, Robert Kann, Maurice Lee Jr., Martin Lichterman, Raymond Lindgren, Francis Loewenheim, and Richard Van Wagenen. 1957. *Political Community and the North Atlantic Area*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Dougherty, James, and Robert Pfaltzgraff Jr. 1997. *Contending Theories Of International Relations: A Comprehensive Survey*, Fourth Edition. New York: Addison-Wesley Education Publishers Inc.
- DW. 2019. "World Bank says lending to China to drop." *DW*, 7. december 2019. <https://www.dw.com/en/world-bank-says-lending-to-china-to-drop/a-51570709>.
- Fisher, Max. 2016. "America's unlearned lesson: the forgotten truth about why we invaded Iraq." *Vox*, 16. februar 2016. <https://www.vox.com/2016/2/16/11022104/iraq-war-neoconservatives>.
- Flisar, Evald. 2011. *To nisem jaz*. Ljubljana: Vodnikova založba (DSKG).

- Flisar, Evald. 2024. *Potovanje preblizu: Spovedi in izpovedi*. Ljubljana: KUD Sodobnost International.
- Fukuyama, Francis. 1992. *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press.
- Gorbačov, Mihail. 2009. V: "NATO's Eastward Expansion. Did the West Break Its Promise to Moscow?," Uwe Klußmann, Matthias Schepp, Klaus Wiegrefe. *Spiegel online international*, 26. november 2009. <http://www.spiegel.de/international/world/nato-s-eastward-expansion-did-the-west-break-its-promise-to-moscow-a-663315-2.html>.
- Grizold, Anton. 1996. "Varnost malih držav v okviru novega evropskega varnostnega okolja." *Slovenska država, družba in javnost: Zbornik ob 35-letnici Fakultete za družbene vede, Univerza v Ljubljani, prispevki za okroglo mizo, 27.–29. november 1996*, Anton Kramberger (ed.), 65–74. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grizold, Anton. 2001. "Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih." *Človek, država in vojna*, zbral Evan Luard, uvodni študiji Iztok Simoniti, Anton Grizold, 83–161. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grizold, Anton. 2015. "Prolegomena." *Svet na prelomu – Varnostne skupnosti kot odgovor na kompleksno ogrožanje sodobnega sveta*, Anton Grizold, Iza Tršar, Valentina Dobršek, Nina Žoher, Matej Vidic, Branka Stjepanović, Mateja Kopač, Špela Čavničar, 7–15. Ljubljana: Založba FDV.
- Grizold, Anton. 2021. "Vloga in pomen razumevanja koncepta varnosti za študij mednarodnih odnosov." *60 let študija in raziskovanja mednarodnih odnosov na FDV*, Bojko Bučar (ed.). Ljubljana: Založba FDV.
- Herz, John H. 1950. "Idealist Internationalism and the Security Dilemma." *World Politics* 2 (2): 157–80.
- Hobbes, Thomas. [1651]2025. *Leviatan*. Ljubljana: Založba Krtina.
- Howeidy, Amira. 2017. "Rima vs the UN over Israel's apartheid." *Ahramonline*, 25. marec 2017. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/261620/World/Region/Rima-vs-the-UN-over-Israel%E2%80%99s-apartheid.aspx>.
- Jessup, Philip C. 1962. *Separate opinion of Judge Jessup in the case concerning South West Africa (preliminary objections), Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa* [Ločeno mnenje sodnika Jessup-a v zadevi Jugozahodna Afrika (predhodni ugovori), Etiopija proti Južni Afriki; Liberija proti Južni Afriki]. *International Court of Justice Reports*, 1962, 319.
- Jinping, Xi. 2025. Important speech at V-Day commemoration. *CGTN*, 3. september 2025. Video, 9min., 45 sec. <https://www.youtube.com/watch?v=-lauMUVLkww>.
- Kissinger, Henry. 2022. "These are the main geopolitical challenges facing the world right now." *World Economic Forum*, 23. maj 2022. <https://www.weforum.org/agenda/2022/05/kissinger-these-are-the-main-geopolitical-challenges-facing-the-world-right-now/>.
- Klepec, Peter. 2025. *Časi nočne more*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Krasteva, Anna. 2025. "Postmodernistični voditelji ne rešujejo kriz, temveč jih ustvarjajo," *Delo*, 19. julij 2025, 7.
- KVSE. 1975. *Conference on Security and Co-operation in Europe, Final Act, Helsinki 1975*. KVSE. <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>.
- KVSE. 1990. *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*. KVSE. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/9/14087.pdf>.
- KVSE. 1992. *Treaty on Open Skies*. KVSE. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/5/14127.pdf>.

- Lederer, Edith M. 2020. "UN disarmament chief: nuclear arms race is threatening world." *AP*, 27. februar 2020. <https://news.yahoo.com/un-disarmament-chief-nuclear-arms-041411094.html>.
- Levingston, Ivan, and David Wainer. 2019. "U.S. Reverses Its Stance That West Bank Settlements Are Illegal." *Bloomberg*, 19. november 2019. <https://www.yahoo.com/news/pompeo-signal-easing-u-stance-184054222.html>.
- Lovšin, Andrej. 2024. "Vključevanje Slovenije v zvezo Nato: prispevek obrambnega in zunanjega ministrstva." *Annales* 34 (1): 75–94.
- Maličev, Patricija. 2025. "Silicijevi fantje ne skušajo več posegati v sistem. Ustvarjajo novega." *Delo, Sobotna priloga*, 8. marec, 2025, 18–19.
- Mynott, Jeremy, ur. 2013. *Thucydides – The War of the Peloponnesians and the Athenians*. Oxford: Oxford University Press.
- National Security Strategy. 2002. *The National Security Strategy of the United States of America*. September 2002. <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2002.pdf?ver=2014-06-25-121337-027>.
- Overy, Richard J. 2015. "Misel, da je sodobni človek poseben, drugačen, nenasilen, je zgrešena." *Delo, Sobotna priloga*, 5. april 2025, 16–18.
- OVSE. 1994. *Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security*. OVSE. <https://www.osce.org/files/f/documents/5/7/41355.pdf>.
- OVSE. 1996. *Lisbon Document 1996, III. A Framework for Arms Control (FSC.DEC/8/96)*, 17–22. OVSE. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/0/39539.pdf>.
- OVSE. 1999. *Charter for European Security, Istanbul, november 1999*. OVSE. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/2/17502.pdf>.
- OVSE. 2011. *Vienna Document 2011 on Confidence- and Security-building Measures*. OVSE. <https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/86597.pdf>.
- Pierre, Jon. 2000. "Introduction: Understanding Governance." *Debating Governance: Authority, Steering, and Democracy*, Jon Pierre (ed). Oxford: Oxford University Press.
- Republika Slovenija. 1993. *Resolucija o izhodiščih nacionalne varnosti republike Slovenije*. Uradni list Republike Slovenije, št.71/1993, 3681–85.
- SIPRI – Stockholm International Peace Research Institute. 2024. "World nuclear forces." *SIPRI Yearbook 2024: Armaments, Disarmament and International Security*. <https://www.sipri.org/sites/default/files/YB24%2007%20WNF.pdf>.
- Republika Slovenija. 1995. Smernice zunanje politične strategije Republike Slovenije. *Poročevallec Državnega zbora RS* 32/1995, 37–430.
- Sotlar, Andrej, Anton Grizold, Janja Vuga Beršnak. 2020. *Institucionalizacija zagotavljanja nacionalne varnosti Republike Slovenije: konceptualizacija, razvojni mejniki, politika in sistem*. Ljubljana: Založba FDV.
- Tuck, Richard, in Michael Silverthorne, ed. 1998. *Thomas Hobbes: On the Citizen*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UN. 2004. *A More Secure World: Our Shared Responsibility. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change*. New York: United Nations Foundation. <http://www.un.org/secureworld/report.pdf>.
- Vogrin, Andreja, Iztok Prezelj, Bojko Bučar. 2008. *Človekova varnost v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Waever, Ole. 1998. "Insecurity, security and asecurty in the West European non-war community." *Cambridge Studies in International Relations* 62, 62–118.

A WORLD STILL TRAPPED IN THE SECURITY DILEMMA: THE USE OF FORCE OR THE THREAT THEREOF AMID RENEWED GEOSTRATEGIC TENSIONS

Abstract. *The article contributes to discussions on security in international relations. A departure is made from focusing on the conceptual and historical contexts of processes and developments in the contemporary international community. Through historical and causal analyses, the phenomenon of solving security issues as part of modern developments in international relations is explored. In the second part, more recent developments in theory are presented, together with the security dilemma as a structural element of the development of societies, and the state and international system where focus is given to the security dilemma of actors. At the end, the article deals with the challenges of contemporary security and issues as they pertain to Slovenia.*

Keywords: *security, international security, security dilemma, new world order.*